

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA TEXTILNÍ

POSEDLOST PLETENINOU
OBSESSION WITH KNITTED TEXTILE
FABRIC

LIBEREC 2011

MONIKA NOVÁKOVÁ

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je původní a zpracovala jsem ji samostatně. Prohlašuji, že citace použitých pramenů je úplná, že jsem v práci neporušila autorská práva (ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb. O právu autorském a o právech souvisejících s právem autorským).

Souhlasím s umístěním bakalářské práce v Univerzitní knihovně TUL.

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č.121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 (školní dílo).

Beru na vědomí, že TUL má právo na uzavření licenční smlouvy o užití mé bakalářské práce a prohlašuji, že **s o u h l a s í m** s případným užitím mé bakalářské práce (prodej, zapůjčení apod.).

Jsem si vědoma toho, že užít své bakalářské práce či poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem TUL, která má právo ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, vynaložených univerzitou na vytvoření díla (až do jejich skutečné výše).

V Liberci, dne 12.května 2011

.....

Podpis

Poděkování

Ráda bych využila možnosti poděkovat své konzultantce paní Doc. Emilii Frýdecké, která se mnou ochotně konzultovala mé nápady, vyvstálé problémy a podporovala mne v mém rozhodnutí ohledně vybrané techniky zpracování kolekce oděvů. Mé poděkování patří i mé mamince, která mne celou dobu psychicky podporovala v denních i nočních hodinách a pomáhala mi svými nestrannými názory a nezaujatým pohledem na věc.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá životem na salaši, řemesly a tradičními oděvy, schopností plně využít zdrojů přírody. Zaměřuje se na zpracování dostupných rostlinných i živočišných zdrojů pro každodenní potřeby. Poukazuje současně na nynější ekologický trend návratu k přírodě, soužití s přírodou a jejími využitelnými zdroji. Z toho vychází klíčová část bakalářské práce, kolekce pletených modelů, pro níž byly pleteniny zhotoveny na ručním pletacím jednolůžkovém stroji.

Anotacion

This thesis deals with life in the sheep hut, crafts and traditional clothing, the ability to fully use the resources of nature. It focuses on analysis of available plant and animal resources for daily needs. It refers also to the current environmental trend of returning to nature, living with nature and its exploitable resources. This is the base of the key part of the thesis, a collection of knitted patterns for which they were made on hand-knit single knitting machine.

Klíčová slova

salaš

příroda

ekologie

oděv

pletenina

Keywords

sheep-hut

nature

environmental

clothing

knit

Obsah:

1.	Úvod.....	8
2.	Lidová kultura – salašnictví.....	9
2.1	Řemesla na salaši.....	12
3.	Oděv na salaši.....	16
3.1	Vlna.....	24
3.2	Kůže, kožešina.....	25
4.	Kolekce pletených oděvů.....	27
	Závěr.....	53
	Seznam použité literatury.....	54
	Příloha.....	57

1. Úvod

Salašnictví je způsob života, který plně souzní s přírodou. Podřizuje se jí a jejím pravidlům, ročním obdobím a všemu, co s tím souvisí. Možnost plného využití zdrojů, které okolní příroda nabízí od jara do podzimu. Potřeby, které člověka učí využít vše plnohodnotně, ať už pro obživu, zahalení, ozdobení, tak pro další zužitkování. Život na salaši je i tradice, která se přenáší z generace na generaci. Vše má svá pravidla, díky nimž může člověk přežít i bez moderní technologie, zcela ekologicky, bez narušení koloběhu života a přírody.

Tato práce se inspičuje nynějším ekologickým trendem, kdy se po několika desetiletích máme touhu vrátit zpět k přírodě, žít s ní ve větším souladu, ať už doslova, nebo pouze částečně. Ve velkých městech se objevují pravidelné farmářské trhy, aby člověk žijící mimo přírodní zdroje měl možnost se alespoň občas obohatit o zdravé, v souladu s přírodou vypěstované nebo chované potraviny. Vracíme se ale k minulým tradicím nejen skrze zdravou obživu a zdravý životní styl, ale také k tradičním ručním řemeslům. Stále více se na přehlídkových molech nebo u oděvních značek objevují kolekce plné ručních řemeslných zpracování, přizpůsobených tak, aby se daly nosit v dnešní moderní době.

První část bakalářská práce objasňuje princip života na salaši. Lidovou kulturu a řemesla, která jsou se životem na salaši spjata. V další části práce je popsán typický oděv užívaný na salaších a detailněji rozebrány materiály, které jsou pro zpracování oděvů použity. Praktická část této bakalářské práce je kolekce pletených modelů, které jsou inspirovány střihy typickými pro oděvy na salaši, tvary a strukturou ovčích kožešin, které jsou nedílnou součástí salaše. Hlavní oděvy této kolekce jsou zpracovány ruční technikou pletení na ručním pletacím stroji.

2. Lidová kultura – salašnictví

Salašnictví je tradiční způsob pastevního chovu dobytka, především ovcí, v podhorských a horských oblastech. Tradice a kultura spjatá s tímto způsobem života se liší dle dané oblasti. To je dáno kolonizační vlnou horských pastevců, kteří se z východokarpatských pohoří dnešního Rumunska rozšířili do slovanské části Karpat. Původní rumunští pastevci byli však během času poslovenštěni, popoľštěni a poruštěni a tudíž se na Moravu skuteční Rumuni vlastně ani nedostali.¹ Z rumunské národnosti zbyla pravděpodobně pouze rumunská terminologie a tento způsob využitelnosti přírodních zdrojů v horských oblastech. V době, kdy se valašští kolonisté usídlili na našem území, byly horské oblasti neobydlené a rolníky kvůli nezkušenosti nevyužité. Svými dovednostmi byli Valaši (pozn. v té době byl Valachem nazývaný horský pastevce) schopni tyto oblasti zužitkovat a postupně tyto dovednosti přenést na zdejší obyvatelstvo.

I když se zvyky a tradice typické pro tento způsob života mohou v jednotlivých oblastech lišit, jsou zde znaky společné pro všechny oblasti, národnosti. Salašnické hospodaření zajišťují salašnické spolky, v nichž gazdové, tj. chovatelé ovcí, každoročně volí odpovědného baču. Většinou jím je zvolen nejstarší a nejzkušenější pastýř. Bača má na starosti výběr valachů-pastevců na sezónu i na celý rok, rozdělení každodenních povinností a zodpovědnost za převzaté ovce. Blíže určující pojmenování valachů většinou napoví, jakou práci zastávají. Pojmenování se liší dle oblasti, národnosti, podle toho jaký pojem se v té oné obci ujalo. Honelník (nebo též používané výrazy hoňák, naháněč, na slovenských pastvinách kromě jiných i hajčiar, strungar) nahání ovce do ohrady na dojení, stará se o čistotu načiní, které je při práci s ovci zapotřebí, zajišťuje vodu a dřevo v kolibě. Většinou je na tuto práci najímán mladý chlapec, který se chce zaučit salašnickému hospodaření. Pokud své povinnosti splní, pomáhá ostatním valachům s pasením. Dojič ovce po nahnání do ohrady dojí, střihač je jednou až dvakrát ročně stříhá, a tak je tomu i u dalších činností. Každý má své místo, své povinnosti, svoji odpovědnost, celkově však za jejich odvedenou práci zodpovídá bača.

Pastevní chov ovcí je celoroční záležitostí. Hlavním obdobím z celého roka je období od jara do podzimu, tedy období pasení. Na jaře je zapotřebí ovce vykoupat, ostříhat, ošetřit paznehty. Připravit je na pobyt na salaši. V té době se ovce chodí pást

---

¹ Štika J.: Etnografický region Moravské Valašsko, jeho vznik a vývoj, Profil, Ostrava 1973, ISBN 48-016-73, str. 16

na blízké louky a každý večer jsou po napasení rozděleny a navraceny svým majitelům. Každodenním vyháněním na louky se ovce po zimě otužují a připravují na chození po pastvinách a pasení. V dubnu až květnu probíhá vyhánění ovcí na salaš, tzv. redyk. Před tímto dnem musí být salaš připravená, ohrady opravené a ovce označované tak, aby měl bača na pastvinách přehled. Jehňata se od ovcí odstavují a nechávají se v nižších polohách. V den redykání zároveň pastýři provádějí tzv. míšání, což bylo spojení přiřazených ovcí pro danou salaš. Počet přiřazených ovcí je spolkem zvolen přímo pro danou salaš, v dobách největšího rozvoje salašnictví bylo často na jednu obec i několik salašů, proto bylo správné rozdělení ovcí důležité z hlediska velikosti salaše a možností v okolí. Místo zvolené pro pasení leží mezi dostatečným množstvím pastvin, v blízkosti pramene s čistou pitnou vodou, v závětří. Zároveň v takové poloze, z které se dají jednoduchým způsobem a lehkým přístupem dopravovat mléčné výrobky ze salaše do obcí, vsí, k majitelům ovcí a obyvatelstvu. Na řadu přicházejí salašnické obyčeje. Ty se opět liší dle daného kraje, někde probíhají už při míšání, jinde až při vyhnání ovcí na salaš. Při jednom z obyčejů bača třikrát dokola obchází stádo pro vytvoření ochranného magického kruhu, u jiného naopak při prvním vyhnání na salaši valaši ženou ovce třikrát kolem stromu za sluncem, tzv. na poslun.² V jiné oblasti se takto ovce honí kolem mladé jedličky, kterou doprostřed kruhu zapíchne bača. Kruh je tvořen majiteli ovcí – tzv. míšáníci, často i jejich rodinami, a obyčej se provádí již při míšání ovcí. Na každé salaši se první den zapaluje obřadní oheň, tzv. vatra, který nesmí během pobytu na salaši vyhasnout. Vatra je hlídána a kontrolována pastýři, protože její vyhasnutí neznačí nic dobrého. Pokud oheň vyhasne, nesmí být znovu zapálen, pouze rozdmýchán z rozžhavených uhlíků nebo musí být oheň přinesen ze sousední salaše. Ať už jsou obyčeje prováděny při míšání nebo až po vyhnání na salaš, jsou tyto obyčeje nedílnou součástí významného procesu. Pastevci na několik týdnů opouští své rodiny, společně se svěřenými ovci, často jediným majetkem rolnické rodiny. Proto věří v obyčeje, které mají zajistit ochranu ovcím i pastevcům během pobytu na salaši.

Na salaši tráví bača s valachy období od redyky do konce září. Pojem salaš zahrnuje celé letní horské hospodaření – salašnické stavby, stádo, pastviny a nezbytné pastevece [obr.1]. Stojí zde koliba [obr.2], dřevěná salašnická stavba, která slouží pastevcům k výrobě mléčných produktů, přespání a uskladnění. Tato stavba může být stálá nebo přenosná, roubená nebo prkenná, se sedlovou střechou. Bez stropu a podlahy,

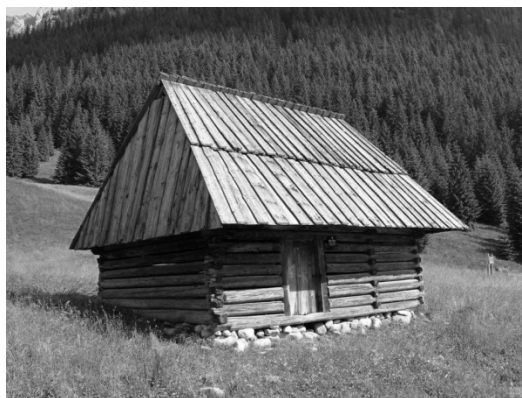
---

² www.salasnicke.estranky.cz/clanky/obyceje.html (20.02.2011)

pouze s udusanou hlínou. Pokud koliba stojí ve stráni, stěny se pro vyrovnání podkládají kameny. V přední místnosti se během dne zpracovávají mléčné výrobky, v noci zde přespávají pastevci na širokých lavicích. V kolibě bývá i menší, zadní místnost pro zrání a uložení mléčných výrobků a uskladnění nádob potřebných ke zpracování. V kolibě je otevřené ohniště s kotlem, kouř ze stavby vychází neutěsněnými škvírami mezi trámy a mezerou pod sedlovou střechou. Kromě koliby na salaši stojí proměnná či dřevěná ohrada pro noční ustájení ovcí, tzv. košár. Zajišťuje přehlednost ovcí na jednom uzavřeném bezpečném místě přes noc, ohrada je stálá nebo přenosná.³ U ohrady vždy hlídá některý z valachů, proto vedle ní bývá přístřešek. Košáry slouží také k úkonům, které je zapotřebí vykonávat se stádem na jednom místě. Mezi tyto úkony patří každodenní ranní dojení, po němž valaši ženou ovce na pastviny. Bača zůstává v kolibě, občas i s pomocníkem, a zpracovává dopolední nadojené mléko. Kromě zpracování mléka připravuje pro všechny oběd, což bývají velmi často pokrmy doplněné o tyto mléčné výrobky jako typické slovenské halušky s brynzou nebo s mákem a s tvarohem. Mezi další typickou stravu na salaši patří brambory, slanina, kroupy a samozřejmě velmi důležitý chléb. Některé ovce valaši dojí až třikrát denně, další dojení se odehrává po poledním odpočinku, poslední po večerním návratu z pastvy. I toto mléko musí bača ještě ten den zpracovat. Je zodpovědný za vyprodukování těch nejlepších a nejkvalitnějších mléčných výrobků. Výrobky pravidelně rozdělují majitelům ovcí podle počtu svěřených kusů a jejich dojivosti. Část těchto výrobků připadá jako část výplaty také bačovi a valachům.

Obr.1 Salaš na Kozubové, Beskydy

Obr.2 Koliba, dřevěná salašnická stavba

---

³ Frolec V., Vařeka J.: Encyklopedie Lidová architektura, Státní nakladatelství lidové architektury, Praha 1983, str. 93, 189

Koncem září, většinou dle zvyku na sv.Václava nebo v některých regionech na Michala, scházejí pastevci se stádem z hor na nižší pastviny. Před odchodem uhasí vatru, opět jeden z obyčejů. Bača předává ovce zpět majitelům, tzv. rozsad, při němž se míšánici s bačou vyrovnávají. V některých oblastech je možné v nížinách vyhánět ovce na sklizená pole, dokud nepadnou první zimní mrazíky. O jejich vyhánění se stará zimový nebo zimní bača, často jen pastevec, který má na starosti pouze denní pasení. V některých oblastech před nástupem zimy ovce bývají ustájeny ve společné nížinné stavbě, tzv. mraznica , častěji se po každém pasení rozdělí do chlévů k majitelům. V zimním období ovce bývají ve chlévech, krmí je senem, větvičkami nasbíranými během pasení, různými zbytky. Tímto obdobím se uzavírá celoroční období chovu ovcí.

2.1 Řemesla na salaši

S životem na salaši je spjato množství řemesel, převážně souvisejících s chovem ovcí. Řemeslné zpracování ovčího mléka vyžaduje zručnost, zkušenost, zodpovědnost, a proto tuto funkci zastává bača [obr.3]. Procesu zpracování mléka předchází proces dojení, ranní, občas polední, večerní. Spravedlivé rozdělení mléčných výrobků majitelům ovcí zajistí zkouška dojivosti, tzv. průba, která se odehrává na začátku období dojení. Ovce se dělí na dojné neboli dojnice, půldojné neboli půlky a nedojné neboli nicálky. Ovce jsou dojeny v košárech. Košár se rozdělí na dvě části, ovce nahání honelník otvorem v košáru, tzv. strungou, kde se ovce dojí. Dojení velmi často provádí dojič i bača. Bača díky svým zkušenostem pozná během dojení jakoukoliv nemoc ovce, kontroluje, zda nemá některá z ovcí nekulhá, zda nemá zlomeninu. Před dojením si pastevci řádně umyjí ruce a vodou vypláchnou nádobu na dojení, tzv. geleta. [obr.4]

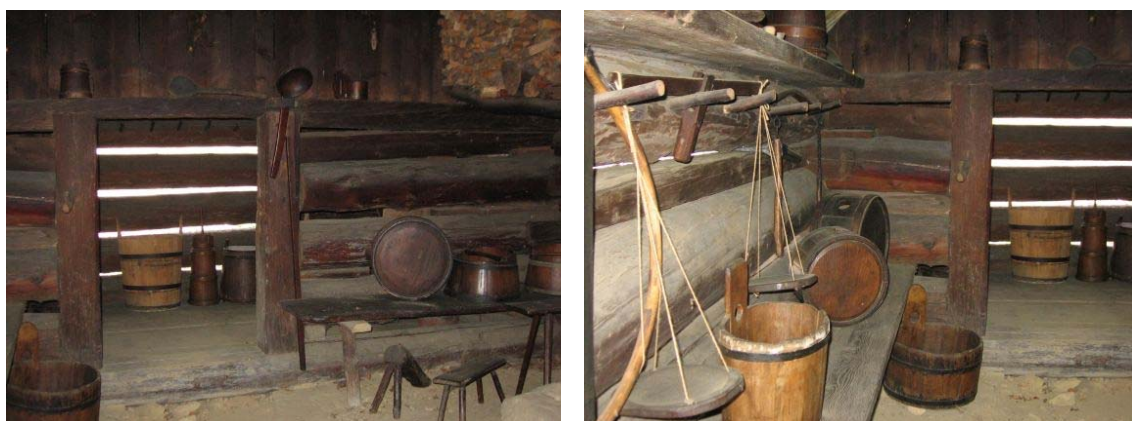
Obr.3 Bača při dojení na radhošťské salaši, 1956

Obr.4 Geleta na dojení

Geleta je dřevěnná, bednářsky zhotovená, nádoba na dojení ovčí bez ucha s příčným kolíkem, na jedné straně je vyvýšená, aby dojené mléko nevystříkovalo [obr.4].⁴ Po dokončení dojení odcházejí valaši s ovce na pastviny a bača zpracovává první nadojené mléko toho dne.

Mléko se v galetě donese do přední místnosti koliby [obr.5, obr.6]. Zde se mléko zpracovává několika způsoby. Jedním z těchto způsobů vzniká tvarohovitý uztřený sýr, zvaný brynza (z rum. brânză = sýr). Tento typický sýr se zpracovává v nádobě vydlabané z jednoho kusu dřeva, tzv. bačůvka.⁵ Sýrovina se po vysrážení mléka oddělí od syrovátky, vzniklý tvaroh bača hněte rukama. Postupně během hnětení odlévá syrovátku do úplného odstranění a vzniklé hrudky poté přechuje do nádoby, sloužící k delšímu uchování brynzy, tzv. putyra. Brynza se napěchuje do putyry, do níž se před přechováním vloží lněná tkanina. Sýr se zakryje křenovým nebo javorovým listem, poté se překryje cípy tkaniny a nakonec je zaklopen dřevěnou pokličkou s dřevěnou rukojetí, tzv. děnko. Nakonec se poklička zatíží a brynza se nechá zrát v zadní místnosti.⁶

Obr.5, obr.6 Přední místnost koliby s dřevěnými nádobami pro zpracování mléka

Další druh sýra se zpracovává podobným způsobem, na rozdíl od brynzy se však musí hrudky po vysrážení rozdrobit na menší kousky. Srážení se provádí za vyšší teploty, což vede k menšímu obsahu vody v sýru a tím i k větší tuhosti celého výrobku. Tento sýr je známý jako oštěpek. Po vytvarování v dřevěné formě se sýr vkládá do slané lázně, po této lázni se balí do pláten a nechává se udit pod střechou v kolibě.

⁴ www.jurkovic.cz/slovník/pdf/g.pdf (01.04.2011)

⁵ www.jurkovic.cz/slovník/pdf/b.pdf (01.04.2011)

⁶ www.jurkovic.cz/slovník/pdf/b.pdf (01.04.2011)

Syrovátka, odstraněná během srážení a hnětení, slouží k výrobě tzv. žinčice. Syrovátka se vlije do železného kotlíku, který je zavěšen nad otevřeným ohništěm v přední místnosti koliby a za stálého míchání se na mírném ohni vaří. Na povrchu se vysráží mastnota, kterou bača postupně odebírá, velmi často děrovanou dřevěnou lžící, aby zbytek syrovátky mohl stéct zpět do kotlíku.⁷ Kotlík je zavěšen na dřevěném otočném hákovitém závěsu nad ohništěm, tzv. kumhár [obr.7], pro lepší manipulaci při vaření. Žinčice se podává za tepla, kdy chutná sladce. Po zchladnutí se mísí se zkyslou žinčicí a tím mění svůj chuť. Tento teplý syrovátkový mléčný výrobek se pije z dřevěné nádoby, tzv. črpák, jejíž ucho se často zdobí vyřezávanými pastýřskými motivy [obr.8]. Tato dřevěná nádoba se vsazeným dnem někdy bývá ze tří kusů, z estetických důvodů může být z odlišných druhů dřeva, v některých oblastech se zdobí mosaznými obroučky.⁸ Řemeslné zpracování mléčných výrobků je tedy silně spjato s řemeslným zpracováním dřeva pro každodenní nezbytné využití nádob a dalších dřevěných náčiní potřebných pro práci s mlékem.

Obr.7 Kumhár s kotlíkem nad ohništěm

Obr.8 Črpák, užívaný k pití žinčice

Další řemeslné opracování dřeva využívají pastýři pro hudební nástroje. Typický zvuk ozývající se ze salaše vydává fujara [obr.9]. Fujara, typický slovenský hudební nástroj, bývá různé délky, ladění, tři a více dírková. Fujara se skládá ze dvou částí – z těla a vzduchové trubice, které pojí dohromady kožený řemínek. Řezbářskou zručností pastýři tělo fujary bohatě vyřezávají, zdobí kováním (měděným nebo mosazným

⁷ Vondrušková A., Vondruška V.: Tradice lidové tvorby, Lidová hmotná kultura v Čechách i na Moravě, Artia, Praha 1988, ISBN 37-018-88, str.180

⁸ Botík J., Slavkovský P.: Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska, VEDA, Bratislava 1995, ISBN 80-224-0234-6

plechem), vykládají perletí. Tradiční výzdoba vyobrazuje rostlinný motiv – květ a list [obr.10]. Pokud fujara není zdobená, její povrch se moří nebo udí. Další dřevěné hudební nástroje, kde se též využívá řezbářské tradice, si jsou velmi podobné. Liší se pouze detaily při zpracování, možnosti tónů, oblastí. Pastýřská píšťala má šest hmatových otvorů a rovné tělo z bezového, jasanového nebo javorového dřeva. Vydává různé tóny, lze na ni hrát rychlé i pomalé písničky. Lze i využít pouze spodní tři hmatové otvory, což dodá melodii na zvláštnosti, na Slovensku se tomuto způsobu říká tzv. trojčenie. Další nástroj se skládá ze dvou píšťal, tzv. dvojčky neboli zdvojené píšťaly. Hraje se na obě současně, jedna vydává pouze jeden tón a druhá dotváří melodii. Koncovka, další typ píšťaly, tón vytváří pouze zakrýváním spodního otvoru, hmatové otvory zde chybí. Výška tónu závisí na síle vdechu.

Obr.9 Fujaristé hrající na fujaru

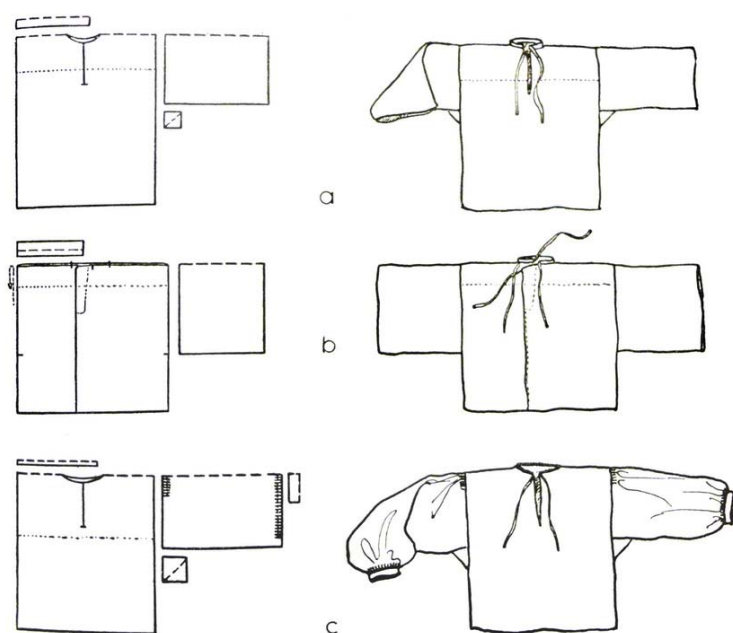
Obr.10 Vyřezávané fujary

Nezbytnou součástí pastýřské výbavy je dřevěná hůl. Jejich vzhled se liší od opravdu primitivních, skoro připomínající pouze uříznutou větev, ořezanou od menších větévek. Dalo by se spíše mluvit o klacku, který se využívá hlavně při nahánění ovcí do košárů. V některých oblastech bačové zaznamenávají počty svěřených ovcí jednoduchými zářezy na jednodušší hole, tím však nabývá na významu. Ty nejzdobnější, reprezentativní hole vyřezávají pastýři podobně jako ostatní řezbářsky zdobené výrobky – rostlinnými i pastýřskými motivy.

3. Oděv na salaši

Ovčí vlna, kožešina, kůže. Tyto přírodní materiály, vedle materiálů rostlinného původu, se využívají pro domácí zpracování surovin a následné zhotovení oděvů. Pastýřské oděvy se příliš neliší od oděvů lidových. Jejich společným prvkem nejsou pouze přírodní suroviny, též některé typy oděvů spojují stejné tvary, vzhled a střih. Dokonce některé pastýřské oděvy, které se od lidových oděvů liší především menší zdobností a praktičností, se stávají typickou součástí lidového ošacení.

Základním oděvním prvkem je košula, též nazývána košela či rumpaňa. Košula bývá z plátna lněného, konopného a později i bavlněného, velmi jednoduchého střihu. Hrubost plátna často určuje, pro jaké účely a příležitost bude nošena. Z hrubého plátna se zhotovují košule pro denní, běžné a pracovní nošení, plátno jemnější používají pro košule sváteční. Rozdílná je i jejich délka, která se liší dle oblasti a postupného vývoje oděvu. Košule bývají od těch nejdelších, které se nosí přes gatě, přes kratší, které se klasicky zastrkávají do gatí až po ty nejkratší, které nesahají ani do poloviny hrudi. Ty jsou typické pro detvanské pastýře, kteří si tím vysloužili pojmenování „holopupkáči“. Dlouhý typ košule poukazuje na vývoj z dříve nošené dlouhé haleny, tzv. suknice, kterou v některých oblastech stále nosí v zimním období. Rukávy košulí bývají většinou rovné a široké, pouze regionálně se zakončují našasením do manžet [obr.11].

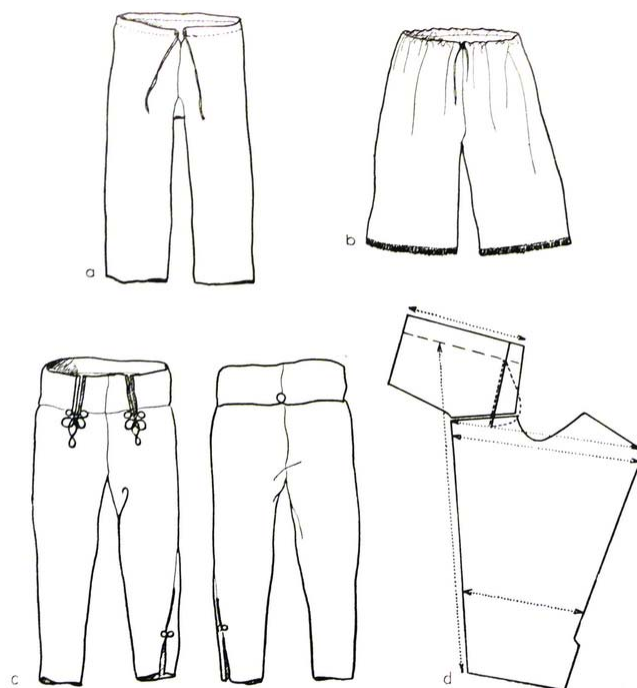

Obr.11 Střihy košulí s různými typy rukávů a) dlouhé, b) kratší, c) s manžetami

Na předním díle je výstřih zakončen rozparkem, který se zavazuje na šňůrky našité kolem celého průkrčníku, často jej zdobí výšivka (křížová, ažurová, dírková a další).⁹ Vzory a barevnosti výšivky odpovídají regionálnímu ornamentu. Pastýři své oděvy přizpůsobují životu ve ztížených podmínkách přírody a tak používají přírodní impregnaci. Košuli impregnují namočením do rozpuštěného ovčího másla a černí ji v dýmu vaty. Košile by po těchto opatření měla odolávat dešti, tepelně izolovat a odpuzovat hmyz.

Kalhoty, tzv. gatě nebo nohavice, nosí pastýři ve dvou vrstvách. Pod vlněné soukenné nohavice oblékají spodní plátěné, z konopného či lněného plátna zhotovené gatě. Tuto vrstvu však někdy vynechávají a nosí pouze svrchní soukenné nohavice. Plátěné gatě mají zcela jednoduchý střih, zpočátku to bývaly pouze dvě nohavice, tzv. gatice, které se v pase upevňují každá zvlášť. Později se vyvinuly v klasický střih dvou nohavic spojených klínem, v pase se stahují na tkanici.¹⁰ Jejich délka odpovídá buď dlouhé délce svrchních nohavic, a nebo délce kratší, tříčtvrteční. Stejně tak šířka buď kopíruje úzký střih svrchních kalhot, a nebo, častěji u tříčtvrtečních, jsou stříhově širší [obr.12].

Obr.12 a), b) spodní plátěné gatě, c) soukenné nohavice, d) střih soukenných nohavic

⁹ Morávková M.: Slovenský ľudový textil, stať Kroje, OSVETA, Martin 1957, ISBN 30209-5-418, str.138, 139

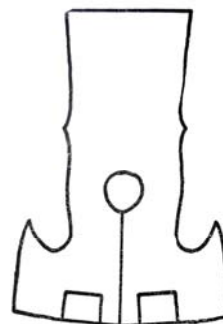
¹⁰ Vondrušková A., Vondruška V.: Tradice lidové tvorby, Lidová hmotná kultura v Čechách i na Moravě, Artia, Praha 1988, ISBN 37-018-88

Svrchní nohavice se zhotovují nejčastěji z vlněného sukna, které se zpracovává podomácku. Proto bývají nejčastěji přírodní barvy, vzácně černé, šedé a nebo barvené modré. Ty jsou ale typičtější pro oděvy lidové. V některých regionech nosí i svrchní nohavice pouze z lněného nebo konopného plátna. Základní střih soukenných nohavic je v zásadě stejný, liší se pouze detailními rozdíly. Některé střihy kalhot více obepínají postavu přes sed a lýtko, některé jsou naopak volnější. Výška pasu se měnila v průběhu vývoje a v každém regionu se tak ustálil jiný typ. Nejčastější bývá vysoký pas, lem je střihově vyřešen tak, aby jej bylo možné ohrnout přes pásek nebo řemen. Pasový rozparek s podkrytem může být na předním díle umístěn uprostřed, na boku, a nebo jako dva rozparky, symetricky umístěné na pravém i levém předním dílu nohavic. Tyto rozparky se převážně zdobí výšivkou, která odpovídá ornamentem, barevností i bohatostí danému regionu.

Vesta, kterou pastýři oblékají přes košuli, se liší podstatněji než košule s nohavicemi. Vesta se podřizuje délce košule. Pokud se nosí krátký typ košule s holým břichem, oblékají vestičku končící pouze pár centimetrů pod průramkem. Vesta, která končí s klasickou délkou košule, bývá delší o dva až čtyři centimetry. Brunclek, též bruclek, bruslek nebo lajblík, se zhotovuje ze sukna. Nejčastěji bývá červené, černé, modré nebo zelené barvy a na předním díle jej zdobí knoflíky z bílého nebo žlutého kovu [obr.13]. Tyto knoflíky splňují funkci ozdobnou. Knoflíky se našívají ve dvou řadách nebo v jedné řadě s ozdobnými vyšívanými dírkami, na něž se však vesta nezapíná. Střih vesty se vyvíjí od nejjednoduššího střihu, střiženého pouze z jednoho kusu sukna [obr.14], přes střih složitější ze dvou předních dílů a jednoho zadního až po nejsložitější. U nejsložitějšího se zadní díl skládá ze tří nebo více dílů, často zakončených rozparky, tzv. šusky. Vesta se podšívá lněným plátnem přírodní barvy.

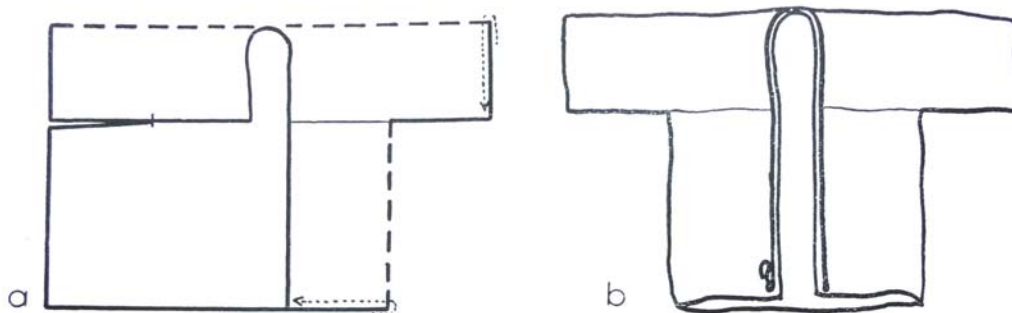

Obr.13 Ukázka červeného bruncleku

Obr.14 Střih bruncleku z jednoho kusu sukna

Mezi různé typy kabátů, které patří k nejstarším svrchním oděvům, patří huňa, halena, župice. Huňa je kabát vyrobený z hrubého sukna z řídké vlny, které se tká na ručním stavu a jeho barevnost je bílá nebo buré, tj. popelavá.¹¹ V horských podmínkách chrání před deštěm a chladem. Délka huně sahá pod kolena, nad kolena, podle oblasti může být i kratší. Její střih připomíná písmeno „T“ a je z jednoho kusu sukna [obr.15]. Šířka huně se podřizuje šířce sukna, občas je nutné jej nastavit. Huňa se skoro nezdobí, jen ji lemují kolem průkrčníku a na předních dílech šňůrka nebo barevný pletenec. Zdobení bývá nejčastěji v zelené, modré a červené barvě, nebo u pletence, v případě použití vlny, bílo-černé.¹² Huně se nosí přehozena přes ramena [obr.16]. Halena se podobá huni, liší se však složitějším, avšak rovným střihem. Tento typ kabátu sahá do půli lýtek, rukávy bývají kratší. Zhotovuje se z domácího silnějšího bílého sukna, sešívá se na bocích a rukávy se vsazují. Halena se zdobí lemováním, všíváním paspulek do švů a zdobením pro zpevnění sukna. Župice vychází ze střihu huně, dosahuje ale pouze ke kolenům. Rovný střih se v některých místech rozšiřuje pomocí klínů nebo rozšíření jednotlivých dílů. Rukávy se všívají rovně a na bocích bývají všité kapsy. Barevnost sukna je různorodá, typická je zelená, temně modrá až černá, ale i bílá nebo hnědá. se nosí převážně při slavnostních příležitostech. Zdobí se též lemováním kolem průkrčníku, na předních dílech a rukávů.

Obr.15 a) střih huně před sešitím, b) střih huně po sešití

Kožich, neboli kožuch, patří mezi důležité teplé ošacení. Tento oděv se pořizuje na celý život, často se předává z generace na generaci. Pořídit si jej je značně nákladné, kupuje se od kožušníka, který si kůže sám činí. Během trhů zhotovenými kožuchy

¹¹ www.jurkovic.cz/slovník/pdf/h.pdf (01.04.2011)

¹² Morávková M.: Slovenský ľudový textil, stat' Kroje, OSVETA, Martin 1957, ISBN 30209-5-418, str.143, 144

zásobuje vesnici a okolí. Kožuch se vyrábí z ovčí či beranní kožešiny a bývá ve dvou stříhových typech – s rukávy a bez rukávů. Kožuch s dlouhými rukávy se užívá na těžkou denní práci a nosí se do úplného obnošení. Délka kožuchu bývá do pasu, do půli stehen nebo až po kolena. Střih je tvarován k tělu, na bocích se rozšiřuje a rukávy se všívají stejně jako u župice. Barevnost kožuchu zůstává přírodní, nebo tónovaná do perníkově hnědé. Vlas kožešiny je otočen do rubu, kožešinou je lemován pouze kraj kožuchu. Někdy se lemují i rukávy. Kožuch se skoro nezdobí, protože je určen pro hrubou práci a denní užívání. Bez rukávů, tzv. kožíšek, kožušek nebo slovensky brusliak, kamizol, zakrývá a chrání horní část těla [obr.17]. Střihá se podobně jako brunclek, z jednoho kusu kožešiny, ale i z více, nejčastěji tří, dílů. Mužské kožíšky nebývají tolik vypasované, průkrčník a průramky bývají volnější.¹³ Kožešina se obrací vlasem dovnitř, vlas se nechává dlouhý, občas se zastřihuje. V horských oblastech se užívá kožíšku po celý rok, v létě se pouze kožešina z rubu otočí na líc, nebo se kožíšek pouze přehodí přes ramena. Z lícové strany kožíšku je kůže v přírodní nebo hnědé barvě. Průramky a průkrčník s předními díly se lemuje kožešinou, často černou jehněčí. Kožíšky pro pracovní účely se nezdobí, pouze lemují. U kožíšků slavnostních se kůže z líce pokrývá „archou“, tj. tenkou ovčí nebo kozí kůží, našívají se na ni různé barvené aplikace a vyšívají ornamenty. Výzdoba podléhala danému regionu, ale i zručnosti tamějšího kožušníka.

Obr.16 Huně nošená na ramenou

Obr.17 Kožušek s kožešinovým lemováním

¹³ Morávková M.: Slovenský ľudový textil, stať Kroje, OSVETA, Martin 1957, ISBN 30209-5-418, str. 145

Mezi typické oděvní doplňky pastýřů patří kožené opasky, řemeny a brašny. Charakteristický znak pastýřů je pastýřský opasek, který se vyznačuje typickou šířkou a více přezkami [obr.18]. Zapíná se na dva až pět řemínků s ozdobnými mosaznými přezkami. Počet přezek odpovídá jednotlivému regionu. Opasek se zdobí mosaznými cvočky a nýty, které mohou tvořit pouze řady nebo geometrické ornamenty. Vzor se do opasku vyráží, vyřezává nebo vytlačuje formou a kombinuje i s mosazným ocvočkováním. V místě přezek se kůže přehýbá a tím přezky překrývá. Pastýřský kožený opasek chrání pas svého nositele před zraněním a zároveň u některých z nich zastává úložnou funkci se skrytou kapsou. Ze starých zvyků se do pásu ukládají různé byliny. Pastýři věří, že tak bude jejich stádo ochráněno před zlem. Ve zmenšené formě jako pastýřský opasek se vyrábí nátepníky [obr.19]. I nátepníky, stejně jako široký opasek, chrání před zraněním. V případě dlouhých širokých rukávů košule tyto nátepníky rukávy stáhnou. I nátepníky se mohou zdobit vybičením cvočků nebo vyrážením vzoru.

Obr.18 Pastýřský více přezkový opasek

Obr.19 Kožené nátepníky

Kožený řemen, pro nějž je charakteristická délka, upevňuje nohavice v pase. Až dva a půl metru dlouhý a kolem tří centimetrů široký řemen se obtáčí kolem pasu dvakrát. Někdy se polovina řemene protahuje ohybem nohavic v pase a až podruhé „ozdobně“ před nohavice. Řemen může být bez zdobení nebo s cvočky a mosaznou ozdobnou přezkou [obr.20]. Pastýři pásy potírají ovčím máslem jako impregnací. Z kůže brašnáři vyrábějí kožené brašny zavěšované přes rameno, kulaté brašny, váčky na peníze a další potřebné kožené doplňky pro ukládání a nošení věcí. Brašny, které nosí pastýři, se vyznačují specifickou výzdobou znázorňující pracovní činnost majitele [obr.21]. Vzor

se do kůže vytlačuje pomocí dřevěných forem tak, že vzor z lícové strany plasticky vystupuje. Zdobí se i cvoky, druky, koženými trásněmi.¹⁴ Nejčastější tvar bývá čtvercový nebo obdélníkový se zaoblenými hranami.

Obr.20 Dlouhý vybíjený řemen

Obr.21 Kožená brašna

Z kůže se vyrábí i obuv, typická pro pastýře. Tyto kožené boty, tzv.krpce, se zhotovují se z jednoho nebo dvou kusů kůže, svršku a podešve z tvrdé usně [obr.22]. V prvním kroku se sešívá šev na patě z vnitřní strany tak, aby nebyl spojovací steh z druhé, lícové strany viditelný. Kůže se řasením a stažením koženým řemínkem tvaruje do daného tvaru boty. Výsledný tvar se dotváří až přímo na noze. Kůže, vepřovice nebo hovězina, se před tvarováním mohou namočit. Bota se k noze upevňuje pomocí dlouhých řemínků. Pro chůzi na horách vyhovuje především svojí lehkostí, proti klouzavosti se na zespoda mohou přibýt cvočky nebo hřebíky.

Obr.22 a) základní stříh, b) sešitý šev na patě, c) dochované historické krpce

Do krpců se obouvají ponožky, tzv. kopýtko, kopytce nebo kopyce. Kopytka jsou šité vlněné ponožky z bílého sukna lemované červeným tenčím sukem.¹⁵ Na jedné

¹⁴ Vondrušková A., Vondruška V.: Tradice lidové tvorby, Lidová hmotná kultura v Čechách i na Moravě, Artia, Praha 1988, ISBN 37-018-88

straně mají rozparek [obr.23]. Kopýtko, neboli kopytcia, se ve slovenských regionech pletou [obr.24]. Toto ruční řemeslo dříve náleželo mužům. Sami si vlnu zpracovávali, spředli a poté pomocí pěti jehlic tyto punčochy upletli. S postupem času tato ruční práce přešla do rukou žen. Z několika způsobů, jak je plést, bývá nejčastější způsob buď odshora nebo od paty. Kopytcia se pletou z vlny v barvách přírodních, ale i žlutých, zelených, fialových, červených a černých. Kopýtko se též mohou podšít usní, čímž z funkce punčochové přecházejí do funkce obuvní. Tyto tzv.papuče se zhotovují vyšší a nahnutím se vytváří objemného dojmu. Pletařského efektu se dosahuje shazováním, jímž se na papučích vytvářejí plastické řady.¹⁶ Papuče bývají, stejně jako kopýtko, pletené i šité. Papuče zhotovované z valašské houně se nazývají též huňky.

Obr.23 Kopýtko, šité z vlněného sukna

Obr.24 Kopýtko, ručně pletená

Z vlny se zhotovuje další, velmi důležitý, oděvní doplněk – klobouk. Je typickým znakem pastýřů jako široký opasek s nátepníky, krpce, brašna a hůl. Klobouk se tvarově liší od daného regionu po způsob zpracování, zdobení a název. Jedním z typických je klobouk homolovitého tvaru, se širokou krempou, tzv. širáň. Nejstarší typ pokrývky hlav bačů se vyrábí vázací technikou jako valašské rukavice a kopýtko. Tento klobouk, tzv. gevěrec, má též kuželovitý tvar, ale bez krempy.

V souvislosti s kloboukem je zmíněna vázací technika. Touto technikou se v té době mohou vyrábět rukavice, kopýtko, ale i čepice, které nasazují v zimním období zejména starší muži, často pod klobouk.

¹⁵ www.jurkovic.cz/slovník/pdf/k.pdf (01.04.2011)

¹⁶ Marková E.: Slovenský ľudový textil, stat' Práce z nití, OSVETA, Martin 1957, ISBN 30209-5-418, str. 100, 101

3.1 Vlna

Ovčí vlna patří mezi základní materiály pro zhotovování pastýřských oděvů. Salašnický chov zajišťuje vlnu pro pastýře, pro majitele ovcí, tak i prostřednictvím trhů a jarmarků pro obyvatele vesnic v nižších polohách, kde je způsob obživy a hospodaření přizpůsoben nížinným podmínkám.

Ovčí vlna je pro život v horských podmínkách velmi důležitá pro své vlastnosti. Mezi ty to vlastnosti patří hřejivost neboli schopnost izolovat teplo a hygroskopičnost neboli schopnost pohltit vlhkost ze vzduchu. Kvalitu ovčí vlny ovlivňuje v první řadě plemeno. Dalšími podstatnými vlivy jsou podnebné podmínky, v kterých ovce žijí. Zda se pasou na pastvinách s dostatkem živin, může ovlivnit pevnost vlasu. Přes zimu, kdy jsou ustájeny v ovčinech, lze kvalitu vlny ovlivnit i čistotou podestýlky a tím, zda se jim seno nedostává během krmení do rouna. V dobách rozvoje salašnictví byla nejrozšířenějším plemenem ovce valašská, tzv. valaška. Tato ovce se rozšířila do našich oblastí, stejně jako salašnictví, postupnou kolonizací valachů. Toto plemeno je pro chov v horských oblastech a drsných podnebných podmínkách zcela ideální. Vlna valašky svojí hrubostí naznačuje, že dobře odolává proti nepříznivému počasí. Při dešti se vlna sklopí tak, že voda po ní stéká a ovce tím nepromokne. Tato vlastnost dovozovala v nižších oblastech toto plemeno přes zimu ustájit ve venkovním košáru, tzv. mraznici. Valašská ovce může být bílá, šedá, černá nebo strakatá.¹⁷

Někde se chovají pouze bílé ovce, někde pouze černé, v některých oblastech bílé s černými. To ovlivňuje typickou barevnost pro daný region. Bílá, tmavohnědá až černá a nebo tzv. burá neboli šedá, holubí, která vzniká smícháním vlny bílé a černé. Odstín odpovídá zastoupenému podílu bílé a černé. Vlna se nejčastěji používá pro tkaní, jen v malé míře pro pletení. Ostříhaná vlna se v některých oblastech pere, v některých se jí ponechává přirozená mastnota, která funguje jako impregnace. Vlna se roztrídí podle délky a kvality vlasu.¹⁸ To ovlivní vlastnost tkaniny, zda bude tenká či silnější, měkčí či tužší, hladší či hrubší. Od toho se pak odvíjí i to, pro jaký účel bude sukno použito a jaká hustota osnovy se natáhne. Tyto vlastnosti utkaného vlněného sukna rozhodují o tom, zda se z něj zhotoví nohavice, huně, kopýtka a další. Toto podomácku utkané sukno se může i podomácku valchovat v dřevěných korytech střídavým namáčením a šlapáním, čímž se vlákna do sebe zaseknou a tkanina zhutní. Do vody se přidává kromě

¹⁷ <http://www.puvodnivalaska.websnadno.cz/Historie-a-soucasnost-chovu.html?framebreaker> (10.04.2011)

¹⁸ Bartošová A.: Slovenský ľudový textil, stat' Tkaniny, OSVETA, Martin 1957, ISBN 30209-5-418, str. 15, 16

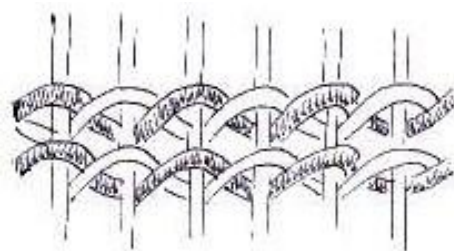

mýdlové vody i hlína nebo moč, které mají své opodstatnění v procesu plstění a průběžného čištění. Častější však, od dob rozvoje toho řemesla a soukenických cechů, se sukno nechává plstít mechanicky ve valchách poháněných kamennými koly a vodou. Tímto valchováním se dosáhne rovnoměrnějšího zaplstění.

Spředená vlna se, kromě tkaní a méně používaného jehlicového pletení, používá na vázací techniku neboli pletení na dřevěné formě. Technika se též nazývá zapjastková, což je odvozeno od slovenského pojmenování pro pletené návleky na zápěstí, tzv. zapiastky. Dřevěná forma se tvarem podobá výslednému výrobku, takže co tvar výrobku, to jiný tvar formy [obr.25]. Na horním a dolním obvodu formy jsou zářezy nebo dřevěné kolíky, jejichž počet musí být shodný v obou řadách. Mezi horní a spodní řadou se napíná osnova. Plést se začíná odshora, dva útky se střídavě obtáčí kolem osnovních nití a zároveň mezi sebou [obr.26]. Při pletení se příze stahuje, aby byl výsledný výrobek pevný. S provazováním se končí pár centimetrů před konce osnovy, nitě se přestříhnou a zatáhnou do pleteniny. Tím se zabrání páráni. Oka z horní řady se spojí a výrobek se obrátí na výslednou lícovou stranu. Touto technikou se zhotovují například rukavice, které při práci v chladnějších dnech byly důležitým pastýřským oděvním doplňkem.

Obr.25 Pletení na dřevěné formě

Obr.26 Provazování – dva útky a osnova

3.2 Kůže, kožešina

Ovčí kůže neboli skopovice je, stejně jako vlna, důležitým základním materiálem pro výrobu oděvů i oděvních doplňků. Dělí se podle způsobu činění, podle povrchové úpravy, podle zpracování. Podle zpracování se dělí na zpracování kůže na useň neboli koželužské zpracování a zpracování kůže na kožešinu neboli kožešnické zpracování.

Pro výrobu kožuchů a kožíšků se používá ovčí nebo beránčí kůže s vlasem. Při činění kožešiny, narozdíl od usně, se neodstraňuje pokožka a srst. Dělí se dle vlasu na kůži cápovou a cigárovou. Z kůže cápové, s hrubší a delší vlnou, se zhotovují přední a zadní díly oděvů. Z kůže cigárové, s kratším vlasem, se používá pro menší díly oděvů, např. pro rukávy. Surová kůže, která je vhodná pro kožešnické zpracování, se nazývá kožešnická kůže, kožka. Kožešnická kůže se skládá z vlastní kůže, tzv. řemenu a kožešinové srsti (vlasu). Přípravu kůže a její následné zpracování mívá na vesnicích na starosti kožušník. Kůže se nejprve musí vyčinit. Namáčí se v mýdlovém louhu, češe se, aby se vlna zbavila nečistot a především se provádí proces, tzv. flajšování. Při flajšování se speciálním nožem se seškrabují zbytky masa, tuku a blan. Po vyčinění se kůže musí nechat kvasit po dobu dvou týdnů, u silnějších kůží i tři, ve směsi obilného šrotu, soli a vody. Kůže se v této směsi máčí, ždíme a překládá.¹⁹ Po tomto procesu se kůže nechá okapat, případně se očistí od zbylých nečistot a změkčí tzv. škáfou, druh škrabky. Po okapání se kůže napíná na ráhna a suší. Po usušení se zapravují různé nedostatky, chyby vzniklé při stahování a kůže je připravena pro další zpracování. Takto uložená kůže se před zpracováním zlehka přetře vlažnou vodou a nechá se pod dekou zapařit a změkhnout.

Kožuchy a kožíšky bývají nejčastěji bílé až dožluta, přírodními barvivy se barví i do typické kaštanovohnědé. Kožešina s hnědým řemenem se vyrábí tak, že kožušník bílou kožešinu po řemenné straně barví přírodním odvarem. Barvou, získanou odvarem, potírá kůži dvakrát až třikrát za sebou, dokud na druhé straně nezačnou žloutnout kořeny vlasů. Po vysušení se kůže bez vlasu může povrchově upravit škáfou, tedy škrabáním a vytvořit tak semišový vzhled, který byl u kožichů a kožíšku lícovou stranou.²⁰

---

¹⁹ Morávková M.: Slovenský ľudový textil, stať Kroje, OSVETA, Martin 1957, ISBN 30209-5-418, str. 145

²⁰

4. Kolekce pletených oděvů

Tato část bakalářské práce představuje kolekci dámských pletených oděvů. Kolekce je inspirována jednotlivými aspekty, souvisejícími se životem na salaši. Část kolekce vychází z jednoduchých střihů a tvarů pastýřských oděvů a inspiruje se jejich typickými prvky. Část kolekce převzala inspiraci ze struktury ovčího rouna, ovčí kožešiny. Oděvy mají navozovat dojem měkkosti a jemnosti, připomínat tvarem či strukturou samotnou inspiraci, tedy ovci. Tohoto efektu jsem docílila vlastní pleteninou, zhotovenou na ručním pletacím jednolůžkovém stroji. Plastický vzor, kterého jsem užila v celé kolekci, dodává oděvům až na výrazném zvětšení objemu. Tento efekt se model od modelu zmenšuje, až se s posledními modely skoro vytrácí. Vyváženost mezi objemnou pleteninou a siluetou ženské postavy dodávají vypasovaná body, vypasované roláky, legíny. Celá kolekce je navržena v přírodních, bílých, smetanových, béžových až hnědých tónech, v barevnostech typických pro ovčí kožešinu, kůži, vlnu.

Kolekce je doplněna koženými opasky a nátepníky, inspirovanými přímo těmito typickými pastýřským doplňky. Na jejich výrobu je použita přírodní useň červenohnědého teplého odstínu, která barevnost pletených oděvů podtrhuje. Kolekce doplňků na zakázku zhotovila designérka Zuzana Beránková.

Materiál

Pletenina

1/ Použitý materiál:

100% akryl, 440 tex (příze zn. TOPTEX - bílá, smetanová)

100% akryl, 9/3 Nm (příze zn. VSV – šedá, béžová, růžovobéžová, hnědá)

2/ Použitá pletenina pro oděv

a/ jednolůžkový pletací stroj (zn. Dopleta)

b/ vazba - byla využita zátažná jednolící pletenina hladká nebo s ažurou 1:1 (poměr činné a vyřazené jehly)

- v těchto vazbách byly modelovány příčné prostorové efekty (vazba „vlny“) a obourubní charakter pleteniny

- tyto výrazné efekty byly tvořeny ručními operacemi s pleteninou na jehlách

c/ vzorky (přiložené k BP)

vzorek č.1 - hladká pletenina

vzorek č.2 - hladká s „vlnami“

vzorek č.3 - ažurová s „vlnami“

Pletenina – „úplet“

- hnědý „úplet“ (zátažná jednolící pletenina)

viskóza 97%, lycra 3%

- růžovohnědý „úplet“ (zátažná oboulící pletenina)

bavlna 97%, lycra 3%

Pletené šaty

Pro tyto šaty je použita jednolící pletenina s ažurou, efektem „vlny“ a obourubním charakterem pleteniny. Prostorového efektu „vlny“ je využito po celé délce rukávů, tak po celé šířce sukňového dílece (vzor je použit v jiném směru). Rukávy a spodní dílec šatů jsou spojeny jednolící hladkou pleteninou s ažurou. Barevnost akrylové příze je bílá.

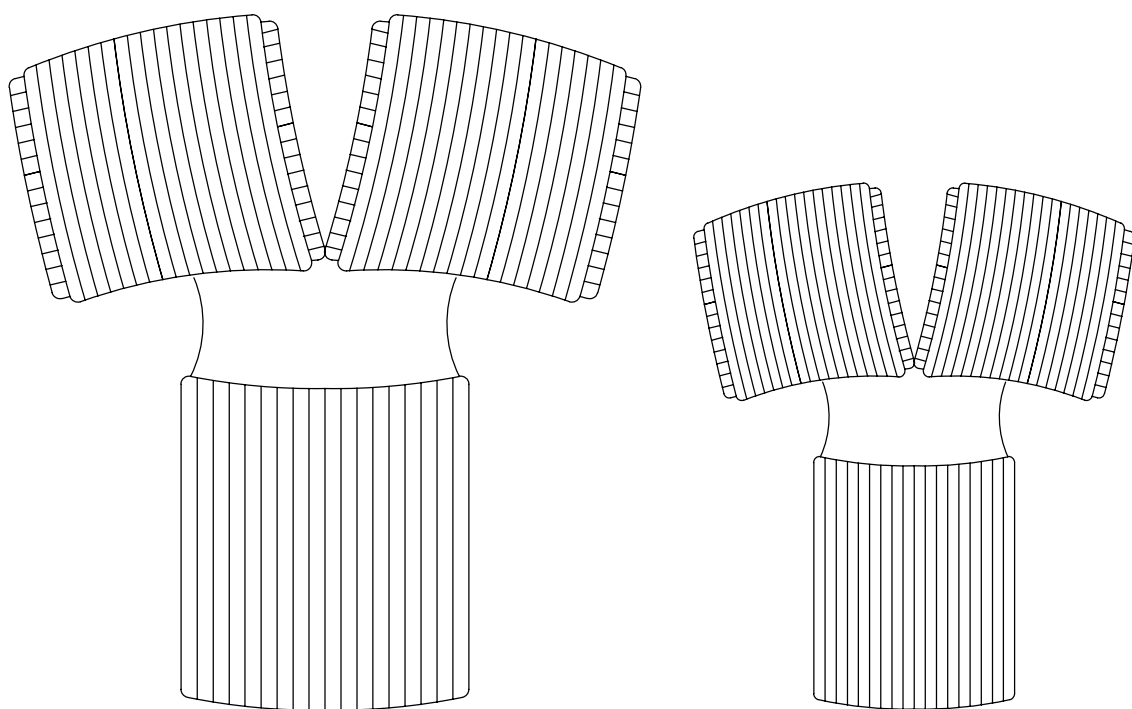
Šaty dosahují délky do poloviny stehen. Rukávy jsou široké, kimonového střihu v délce k loktům, kraj rukávů je vyřešen dutou vazbou. Vnitřní šev rukávů je spojen ručním čalounickým stehem. Hluboký „věčkový“ výstřih, který je tvořen „dutým“ krajem rukávů na předním i zadním díle, končí až u spoje s prostředním tvarovaným pasovým dílem. Přední a zadní pasový díl je spojen na bocích ručním řetízkovým stehem. Tento dílec je spojen ručním pružným řetízkovým stehem s hlavními součástmi (rukávy, spodní dílec šatů). Šev spodního rovného dílu šatů je spojen ručním řetízkovým stehem a umístěn na zadním středu.

Technický náčrt obr. 27, návrh str. 31, fotodokumentace v příloze str. 57

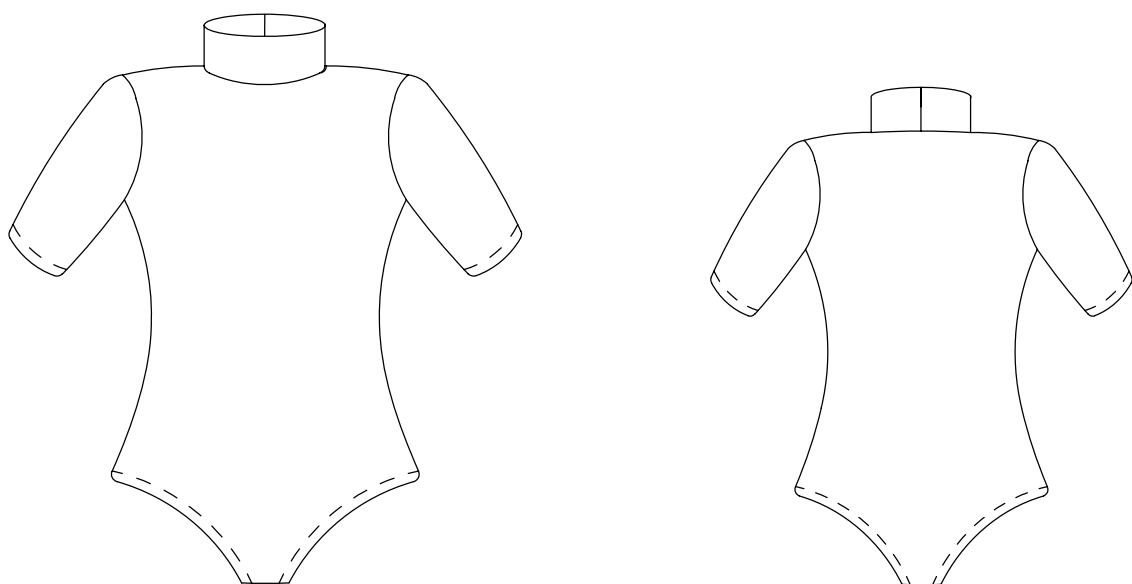
Body

Body je ušito z tmavě hnědého úpletu (zátažná jednolící pletenina). Body se shrnovacím stojáčkem je delší, přiléhavé, s klasicky všitými rukávy. Rukávy končí pár centimetrů nad lokty a jejich okraj zakončuje obrubovací šev. Dolní kraj je vyřešen obrubovacím stehem a je zakončen plastovými patenty, které umožňují snadné rozepnutí a oblékání.

Technický náčrt obr. 28, návrh str. 31, fotodokumentace v příloze str. 57

Obr. 27 Pletené šaty

Obr. 28 Body

Pletené šaty

Pro zhotovení těchto šatů je použita jednolící pletenina s ažurou, efektem „vlny“ a obourubním charakterem pleteniny. Prostorového efektu „vlny“ je využito po celé šířce sukňového dílce, na horním dílu pouze částečně, efekt je ve svislém směru. Horní a spodní dílec je spojen jednolící hladkou pleteninou s ažurou. Barevnost použitých přízí je bílá (pro horní a spodní díl) a smetanová (pro pasové díly).

Délka šatů dosahuje ke kolenům. Horní díl, který je upleten z jednoho dílu, stříhově připomíná jednoduchou vestu, kraj průramků je tvořen dutou vazbou. Na předním díle je „véčkový“ výstřih, na zadním díle končí těsně u krku. Výstřih je ukončen „dudou“ vazbou. Horní a spodní díl jsou ručním pružným řetízkovým stehem spojeny dohromady s tvarovaným pasovým dílem. Šev spodního rovného dílu šatů je spojen ručním řetízkovým stehem a umístěn na zadním středu.

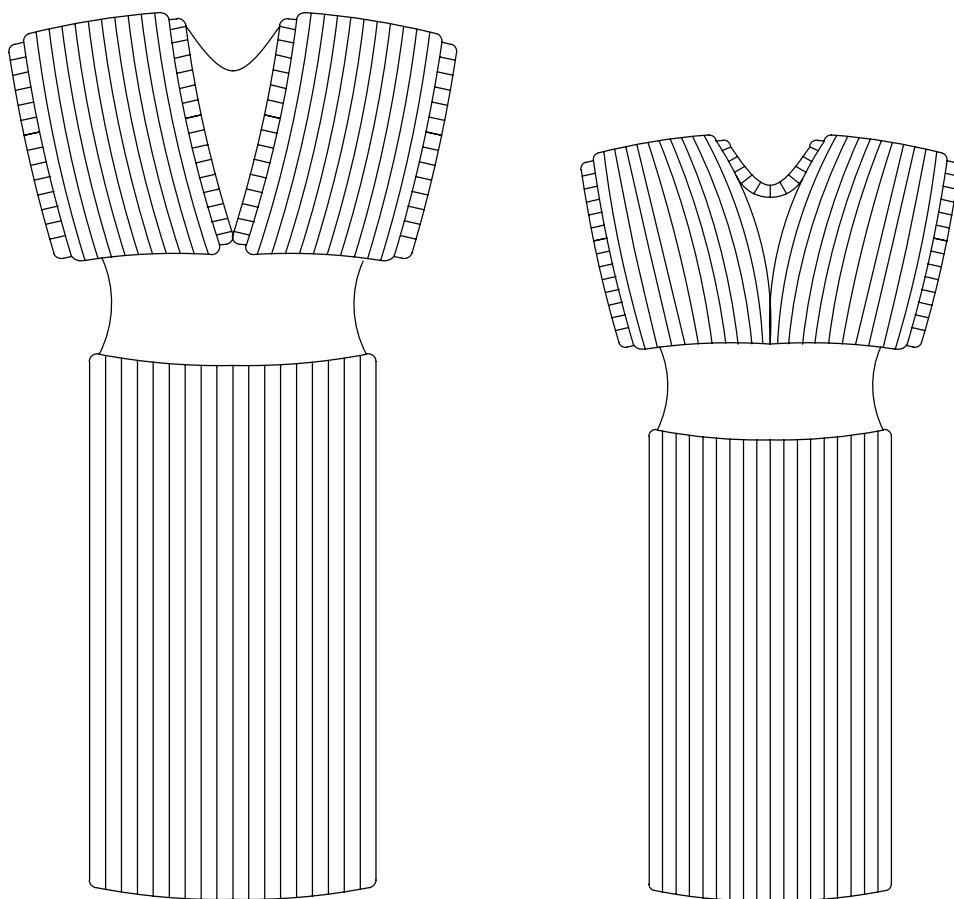
Technický náčrt obr. 29, návrh str. 34, fotodokumentace v příloze str. 58

Triko

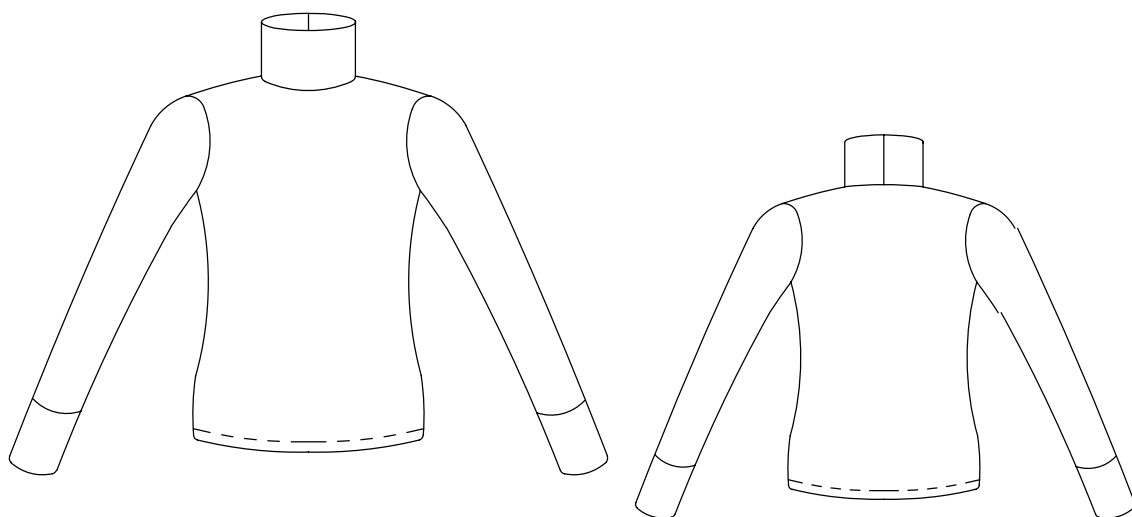
Triko je ušito z růžovohnědého úpletu (zátažná oboulící pletenina). Triko s vyšším stojáčkem, který lze ohrnout, je přiléhavého vypasovaného střihu. Rukávy jsou klasicky všity do průramku, zakončené dvojitou manžetou ze stejného materiálu. Délka končí v partiích boků, okraj je zakončen obrubovacím švem a následným prošitím.

Technický náčrt obr. 30, návrh str. 34, fotodokumentace v příloze str. 58

Obr. 29 Pletené šaty

Obr. 30 Triko

Pletená sukně

Pro sukni je použita jednolící pletenina s ažurou, efektem „vlny“ a obourubním charakterem pleteniny. Prostorového efektu „vlny“ je přerušovaně využito po celé délce dvou dílů sukně. Barevnost použité příze je smetanová.

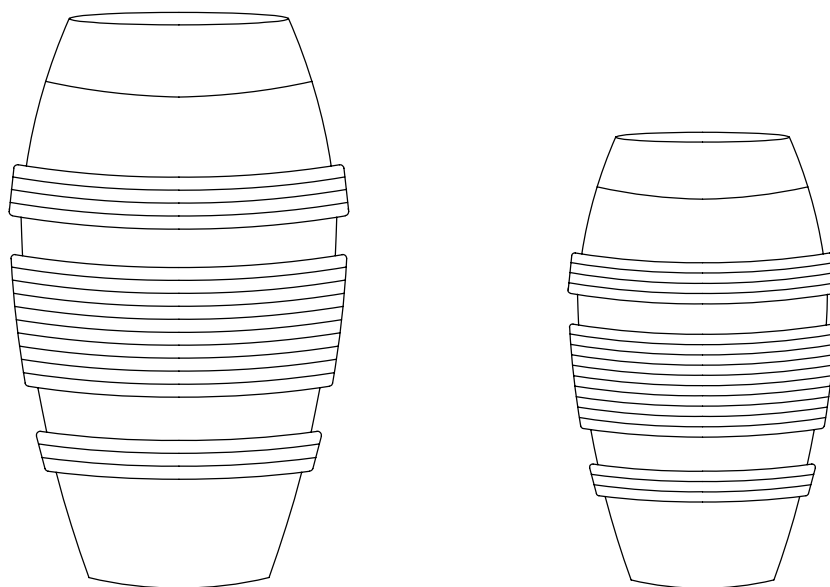
Sukně je v délce po kolena. Od pasu po boky je sukně tvarována rozšiřováním (přidáním jehel do činnosti), od boků se sukně postupně zužuje tzv. ujímáním (odebíráním jehel z činnosti). Pasový límec je řešen „dutou“ vazbou, stejně tak i dolní kraj sukně. Boční švy sukně jsou spojeny ručním řetízkovým stehem, v místech s „dutou“ vazbou čalounickým stehem.

Technický náčrt obr. 31, návrh str. 37, fotodokumentace v příloze str. 59

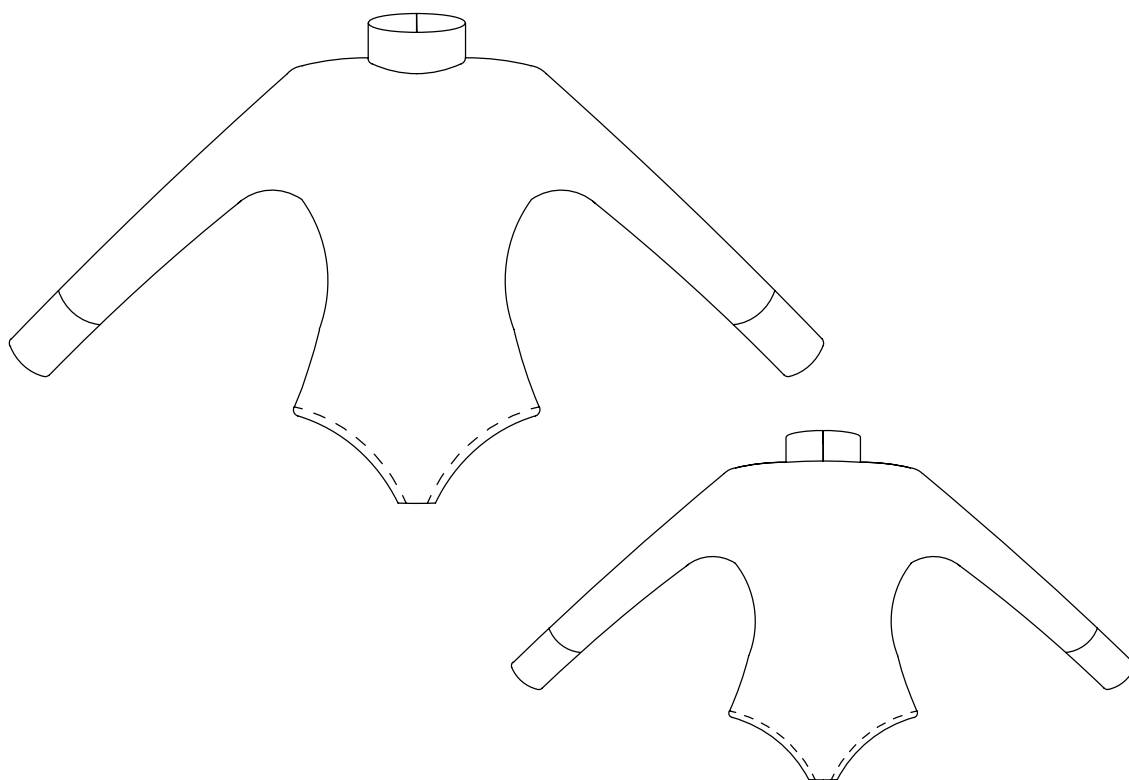
Body

Body je ušito z růžovohnědého úpletu (zátažná oboulící pletenina). Má vyšší stojáček, který lze ohrnout. Body je zajímavě střihově řešené. Rukávy jsou kimonového zužujícího se tvaru, zakončeny jsou dvojitou manžetou ze stejného materiálu. Vnější šev od náramenice po kraj rukávů je eliminován spojením předního a zadního dílu. Vzniká tak body, které je pouze z jednoho hlavního dílu a dvou doplňkových (manžeta, stojáček). Zůstává pouze vnitřní šev od manžet po boky. Pro spodní kraj je použitý obrubovací šev s prošitím a je zakončen plastovými patenty, které umožňují snadné rozepnutí a oblékání.

Technický náčrt obr. 32, návrh str. 37, fotodokumentace v příloze str. 59

Obr. 31 Pletená sukně

Obr. 32 Body

Pletená vesta

Pro zhotovení vesty je použita jednolící pletenina s ažurou, efektem „vlny“ a obourubním charakterem pleteniny. Prostorového efektu „vlny“ je přerušovaně využito po celé šířce (vzor je použit v jiném směru) obou dílů vesty. Barevnost použité příze je smetanová.

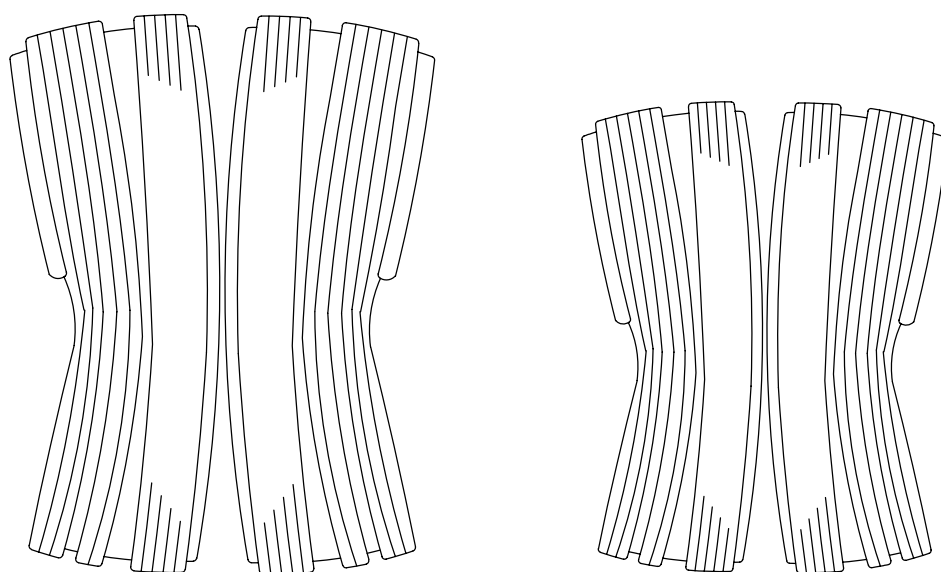
Prodloužená vesta se skládá ze dvou samostatných dílů, levého a pravého. Tyto díly jsou pleteny v jednoho kusu, pouze s dočasným vyřazením více než poloviny jehel, pro vytvoření částečného „rozparku“ v těchto dílech. Tyto dvě části dílu jsou spojeny na náramenicích. Náramenice je spojena ručním čalounickým stehem. Spojením dvou částí samotného dílu vznikne hluboký průramek, který je zakončen „dutou“ vazbou.

Technický nákres obr. 33, návrh str. 40, fotodokumentace v příloze str. 60

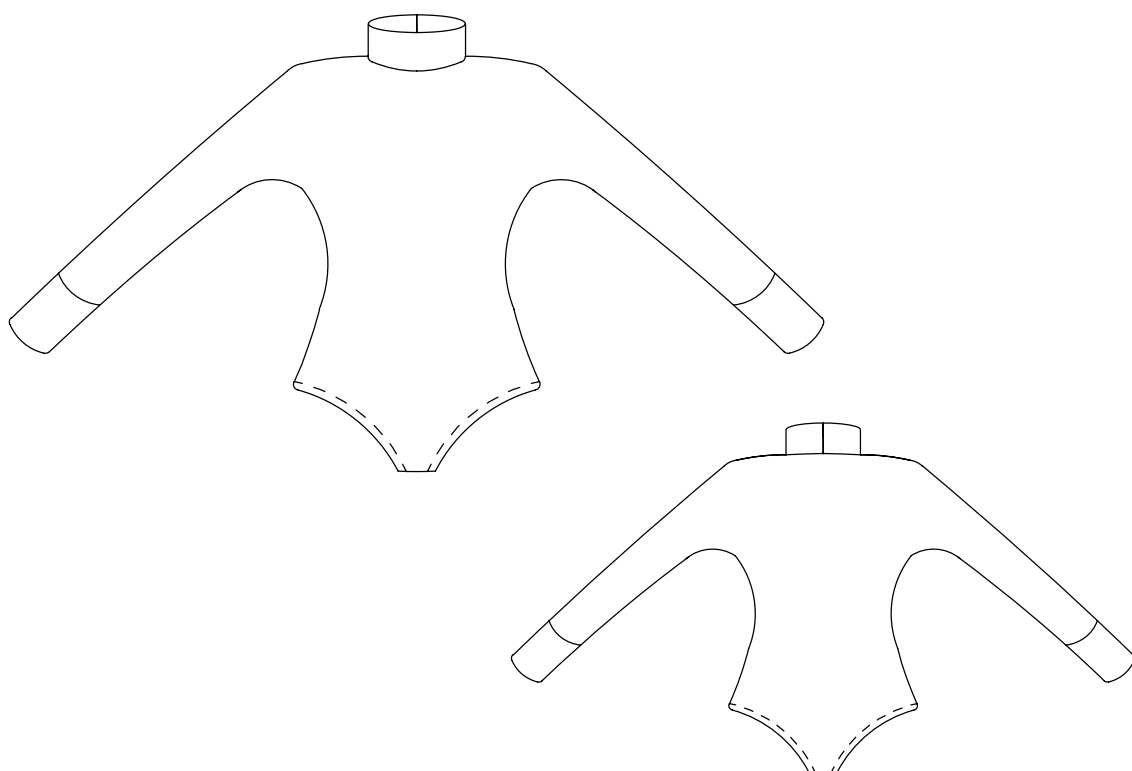
Body

Body je ušito z růžovohnědého úpletu (zátažná oboulící pletenina). Má vyšší stojáček, který lze ohrnout. Body je zajímavě stříhově řešené. Rukávy jsou kimonového zužujícího se tvaru, zakončeny jsou dvojitou manžetou ze stejného materiálu. Vnější šev od náramenice po kraj rukávů je eliminován spojením předního a zadního dílu. Vzniká tak body, které je pouze z jednoho hlavního dílu a dvou doplňkových (manžeta, stojáček). Zůstává pouze vnitřní šev od manžet po boky. Pro spodní kraj je použitý obrubovací šev s prošitím a je zakončen plastovými patenty, které umožňují snadné rozepnutí a oblékání.

Technický nákres obr. 34, návrh str. 40, fotodokumentace v příloze str. 60

Obr. 33 Pletená vesta

Obr. 34 Body

Pletený svetr

Pro tento svetr je použita jednolící pletenina s ažurou, efektem „vlny“ a obourubním charakterem pleteniny. Prostorového efektu „vlny“ je přerušovaně využito po celé šířce (vzor je použit v jiném směru) oděvu. Barevnost použité příze je růžovoběžová.

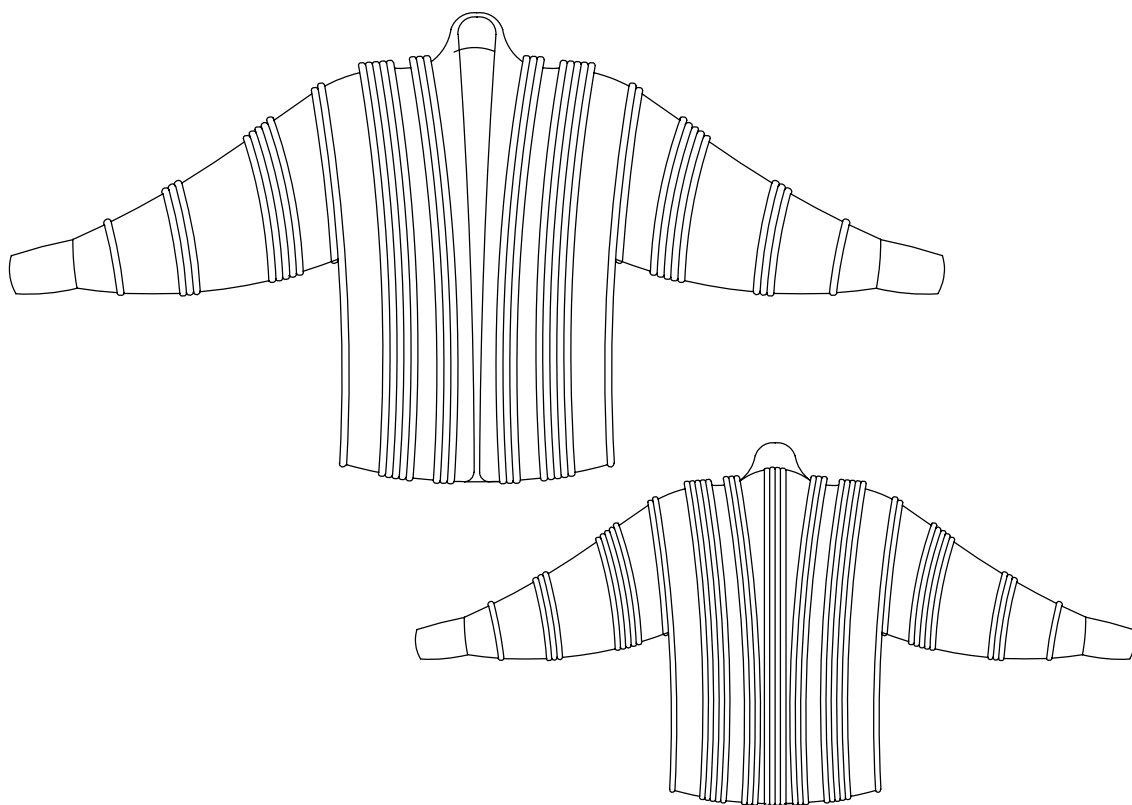
Svetr je rovného střihu se zužujícími se rukávy. Rukávy jsou kimonového střihu a jsou pleteny v jednom kuse s předním a zadním dílem. Při dočasném vyřazení poloviny jehel je pleten pouze rukáv, který se při zpětném zařazení jehel do činnosti spojí se zadním dílem, který je posléze dopleten. Tím vzniká pouze jeden šev, od náramenice po kraj rukávu, který je spojen ručním řetízkovým stehem. Rukávy jsou zúženy tzv. ujímáním (odebráním jehel z činnosti), zakončeny jsou „dutou“ vazbou. Ta je spojena ručním čalounickým stehem.

Technický nákres obr. 35, návrh str. 43, fotodokumentace v příloze str. 61

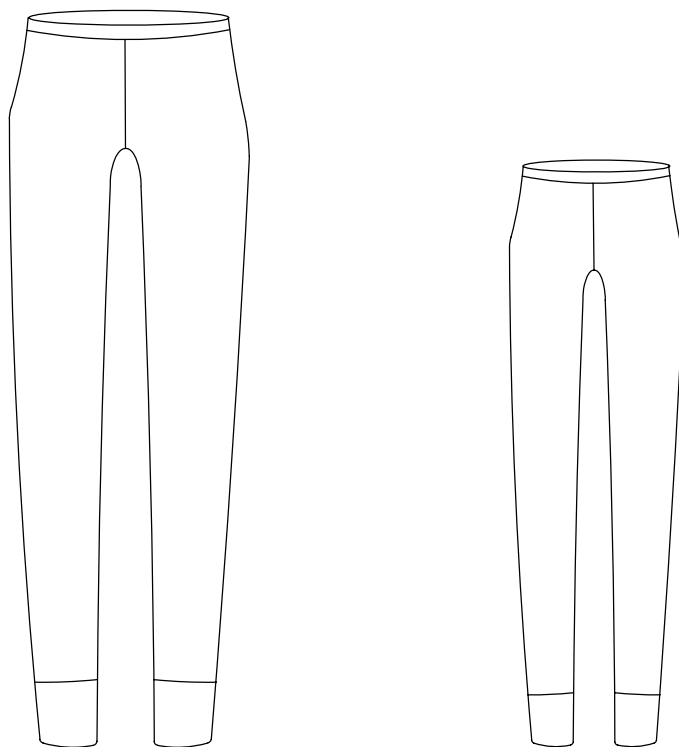
Legíny

Legíny jsou ušity z růžovohnědého úpletu (zátažná oboulící pletenina). Pas je řešen dvojitým pasovým límcem. Nohavice jsou dlouhé, mají pouze vnitřní šev a zakončují je dvojitě manžety ze stejného materiálu.

Technický nákres obr. 36, návrh str. 43, fotodokumentace v příloze str. 61

Obr. 35 Pletený svetr

Obr. 36 Legíny

Pletená tunika

Pro hlavní přední a hlavní zadní díl a díl, z něž je vymodelován stojatý límec, je použita jednolícni pletenina s ažurou, efektem „vlny“ a obourubním charakterem pleteniny. Prostorového efektu „vlny“ je přerušovaně využito po celé šířce (vzor je použit v jiném směru) předního i zadního dílu, díl s límcem je upleten po celé délce s prostorovým efektem „vlny“. Spodní dílec je upleten z hladké jednolícni pleteniny. Barevnost použité příze je hnědá.

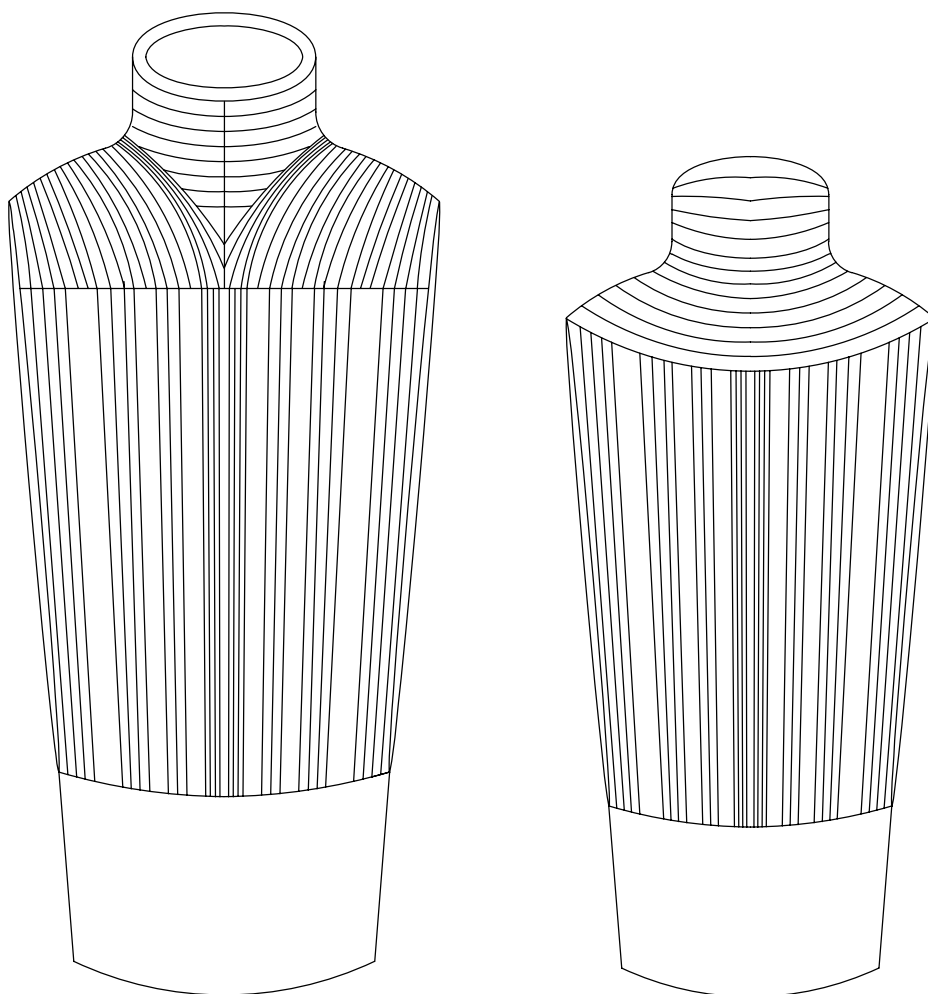
Tunika se skládá z pěti oděvních dílů. Stojatý límec je vytvořen z jednoduchého obdélného střihu, který je spojen čalounickým stehem po své kratší straně. Tento díl pak přechází až na ramena a tvoří tak díl, k němuž jsou ručním čalounickým stehem připojeny hlavní, přední a zadní, díly. Na konec těchto dílů je ručním řetízkovým stehem napojen spodní dílec, který tvaruje zužování, tzv. ujímání (odebrání jehel z činnosti). Boční švy jsou spojeny čalounickým stehem pouze do pasu a tím tvoří značně hluboké průramky.

Technický náčrt obr. 37, návrh str. 46, fotodokumentace v příloze str. 62

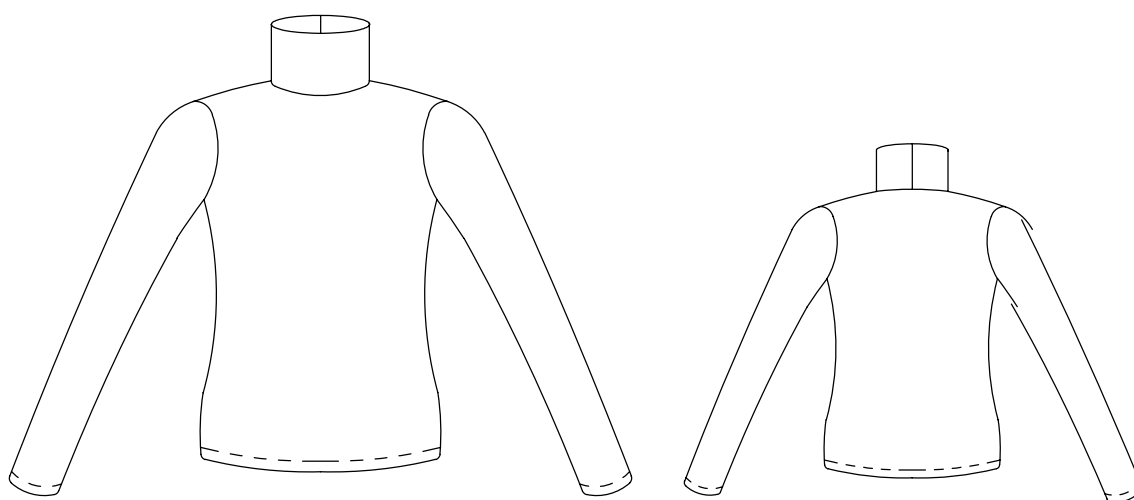
Triko

Triko je ušito z tmavě hnědého úpletu (zátažná jednolícni pletenina). U krku jej řeší shrnovací stojáček. Střih trika je delší, přiléhavý, s klasicky všitými rukávy. Rukávy jsou dlouhé a jejich okraj zakončuje obrubovací šev. Dolní kraj je vyřešen obrubovacím stehem.

Technický náčrt obr. 38, návrh str. 46, fotodokumentace v příloze str. 62

Obr. 37 Pletená tunika

Obr. 38 Rolák

Pletená sukně

Pro sukni je použita jednolící pletenina hladká, s efektem „vlny“ a obourubným charakterem pleteniny. Prostorového efektu „vlny“ je využito pouze od pasového límce po boky. Barevnost použité příze je šedivá.

Sukně, klasického střihu obepínající postavu, dosahuje délky nad kolena. Sukně je tvarování zužováním a rozšiřováním (odebíráním jehel z činnosti a přidávání jehel do činnosti). Boční švy jsou spojeny ručním řetízkovým stehem. Zvýšený pas je vytvořen pomocí „duté“ vazby, stejně je zakončena i délka sukně.

Technický nákres obr. 39, návrh str. 49, fotodokumentace v příloze str. 63

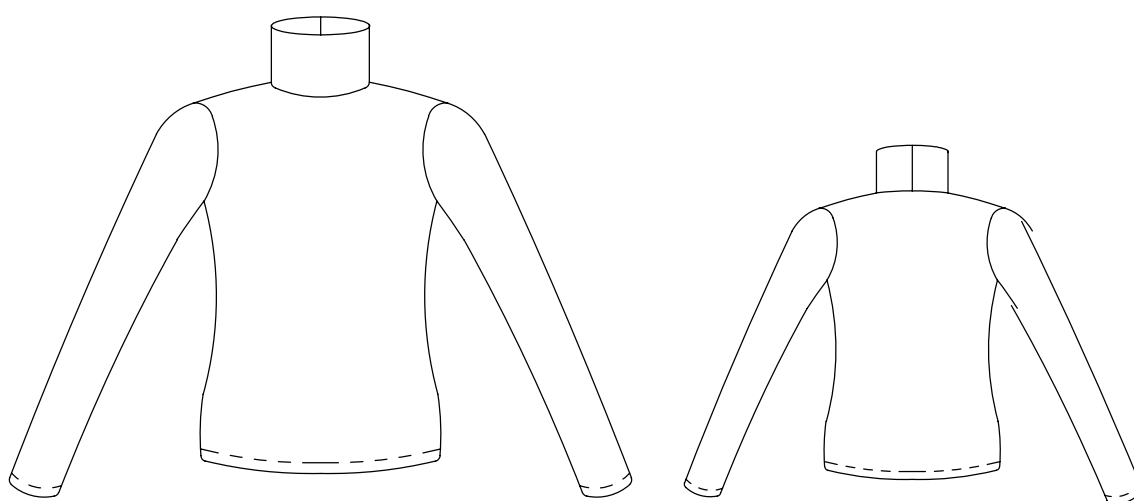
Triko

Triko je ušito z tmavě hnědého úpletu (zátažná jednolící pletenina). U krku jej řeší shrnovací stojáček. Střih trika je delší, přiléhavý, s klasicky všitými rukávy. Rukávy jsou dlouhé a jejich okraj zakončuje obrubovací šev. Dolní kraj je vyřešen obrubovacím stehem.

Technický nákres obr. 40, návrh str. 49, fotodokumentace v příloze str. 63

Obr. 39 Pletená sukně

Obr. 40 Triko

Pletené body

Body je zhotoveno z jednolící pleteniny hladké, s efektem „vlny“ a obourubním charakterem pleteniny. Prostorového efektu „vlny“ je využito pouze od pasu po boky. Barevnost použité příze je béžová.

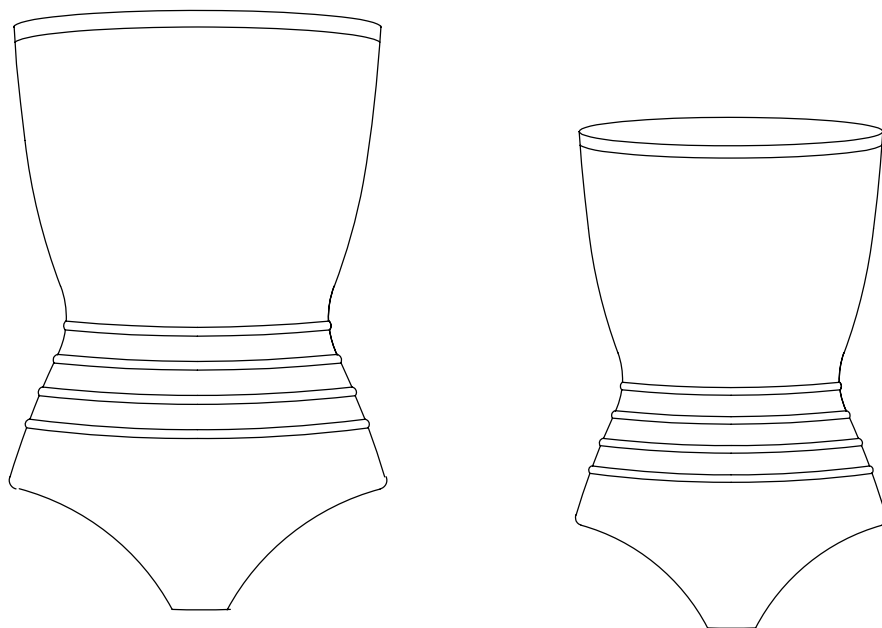
Body je tvarováno rozšiřováním a zužováním rozšiřováním (odebíráním jehel z činnosti a přidávání jehel do činnosti). Boční švy a dolní švy jsou spojeny ručním řetízkovým stehem. Horní kraj je vyřešen „dutou“ vazbou, končí pár centimetrů pod průramkem.

Technický náčrt obr. 41, návrh str. 52, fotodokumentace v příloze str. 64

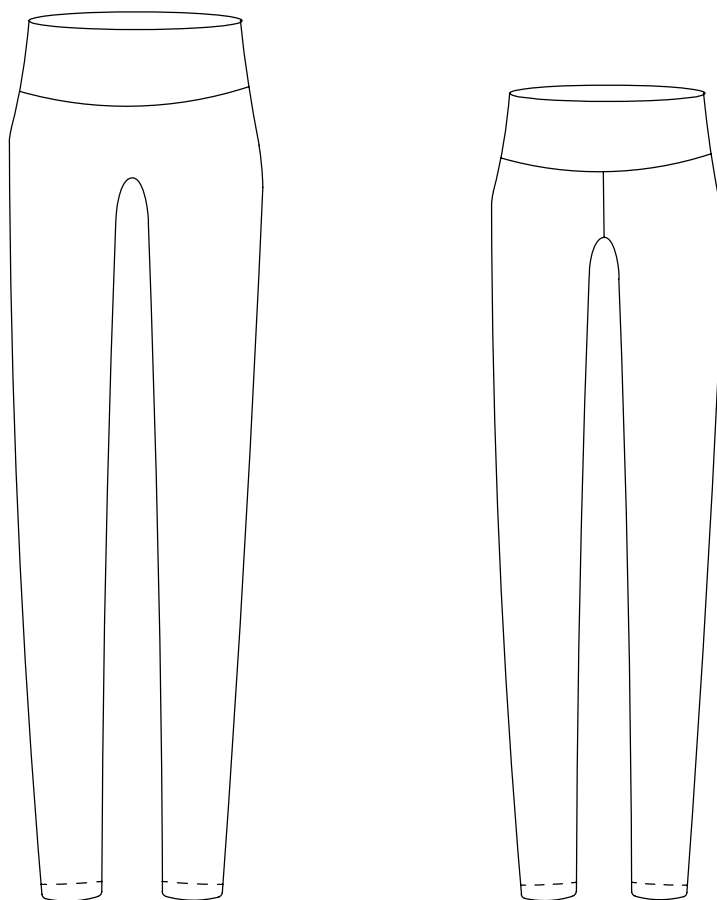
Legíny

Legíny jsou ušity z hnědého úpletu (zátažná jednolící pletenina). Horní kraj je vyřešen vysokým pasovým límcem z dvojitého materiálu. Legíny jsou dlouhé, pouze s vnitřním švem u nohavic. Jsou ušity z jednoho kusu látky pomocí tvarovaného rozkroku. Délku nohavic zakončují manžety ze stejného materiálu.

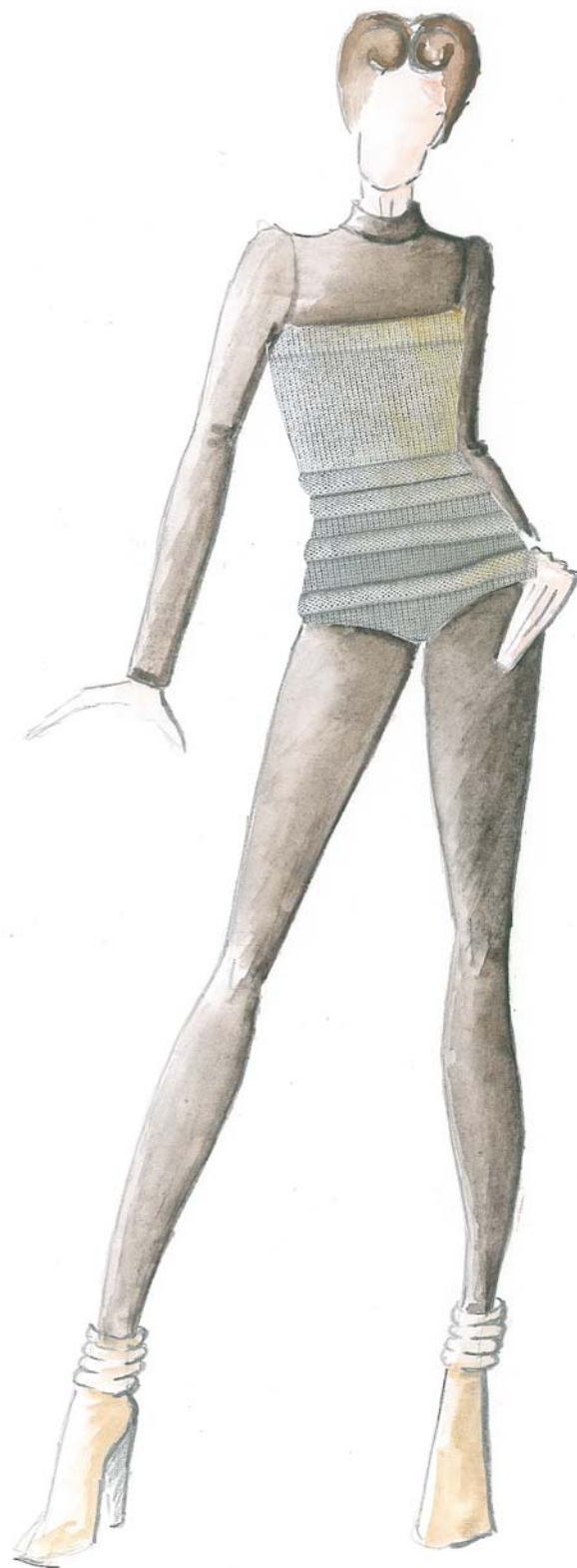
Technický náčrt obr. 42, návrh str. 52, fotodokumentace v příloze str. 64

Obr. 41 Pletené body

Obr. 42 Legíny

Závěr

Období největšího rozvoje salašnictví a s tím spojeného lidového řemesla je bohužel již minulostí. Moderní doba a technologie pohltily tuto krásnou lidovou kulturu, plné soužití s přírodou a zužitkování surovin, které příroda nabízela a nabízí. Přicházíme tím o um, o schopnost umět zpracovávat a využívat nabízených přírodních prostředků. Dnešní doba nás nenutí přemýšlet nad všemi možnostmi, jak to či ono plnohodnotně zpracovat. Naopak, dnešní uspěchaná doba nás nutí nad tím nepřemýšlet. Využít daný prostředek pouze pro to, pro co ho v daný moment potřebujeme.

Zpracováním své bakalářské práce, a možná i použitím sloves v přítomném čase, bych chtěla dát této krásné tradiční kultuře naději. Minimálně v tom, že nebude zcela zapomenuta, že v některých oblastech se udrží a v budoucnu, s dalšími generacemi třeba i navrátí a rozšíří. Doufám v to, že si postupem času lidé uvědomí, o co bychom úplným zánikem salašnictví přišli.

V praktické části bakalářské práce jsem se rozhodla plést oděvy na ručním pletacím stroji. I tato technika pletení již postupně z domácností vymizela. Chtěla jsem tak ukázat, že i na tomto starém stroji můžou vzniknout zajímavé moderní kousky, které by mohly nést cedulku s nápisem „made in czech“. Jediným zklamáním pro mne bylo zjištění, jak je u nás nedostatečná nabídka českých vlněných přízí. Chtěla jsem použít české příze, ale zároveň jsem nechtěla být omezena barevnou škálou, která je u českých vlněných přízí opravdu nijaká. Pleteniny jsem proto zhotovila z dnes moderních, praktičtějších akrylových přízí.

Seznam použité literatury

1. VONDRUŠKOVÁ A., VONDRUŠKA V.: TRADICE LIDOVÉ TVORBY, Lidová hmotná kultura v Čechách i na Moravě, Artia, Praha 1988, ISBN 37-018-88
2. ŠTIKA J.: Etnografický region Moravské Valašsko, jeho vznik a vývoj, Profil, Ostrava 1973, ISBN 48-016-73
3. FROLEC V., VAŘEKA J.: Encyklopedie Lidová architektura, Státní nakladatelství lidové architektury, Praha 1983
4. BOTÍK J., SLAVKOVSKÝ P.: Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska, VEDA, Bratislava 1995, ISBN 80-224-0234-6
5. Kolektiv autorů: Slovenský ľudový textil, OSVETA, Martin 1957, ISBN 30209-5-418

Internet:

- www.salasnicke.estranky.cz (20.02.2011)
www.jurkovic.cz/slovník/ (01.04.2011)
www.puvodnivalaska.websnadno.cz (10.04.2011)
www.javornicek.cz (28.03.2011)
www.uluv.sk (02.04.2011)
www.salasziar.sk (20.02.2011)

Zdroj – obrázky:

Obr. 1 vlastní zdroj – dobová pohlednice

Obr. 2 vlastní zdroj – fotografie

Obr. 3 Štika J.: Etnografický region Moravské Valašsko, jeho vznik a vývoj, Profil, Ostrava 1973, ISBN 48-016-73, příloha 19.

Obr. 4 <http://www.uluv.sk/product/geleta-na-dojenie-9059/>

Obr. 5

http://zsturfren.cz/Aktivita/projekty/granty/benefit08/akce/valasi/valasi/salas_2.jpg

Obr. 6

http://zsturfren.cz/Aktivita/projekty/granty/benefit08/akce/valasi/valasi/salas_3.jpg

Obr. 7

http://zsturfren.cz/Aktivita/projekty/granty/benefit08/akce/valasi/valasi/salas_1.jpg

Obr. 8

http://www.internetovypredaj.sk/img_produkty/352/velke/onlinenakup2926f6fbd2f1207b3bcc8400afe9cf0b.jpg

Obr. 9 <http://www.danielhomola.sk/images/fujarasi.jpg>

Obr. 10 <http://www.fujary.com/03/56.jpg>

Obr. 11 Kolektiv autorů: Slovenský ľudový textil, OSVETA, Martin 1957, ISBN 30209-5-418, str.139

Obr. 12 Kolektiv autorů: Slovenský ľudový textil, OSVETA, Martin 1957, ISBN 30209-5-418, str. 137

Obr. 13 <http://www.valasskekroje.com/obrazky/vesta1.jpg>

Obr. 14 Kolektiv autorů: Slovenský ľudový textil, OSVETA, Martin 1957, ISBN 30209-5-418, str.142

Obr. 15 Kolektiv autorů: Slovenský ľudový textil, OSVETA, Martin 1957, ISBN 30209-5-418, str. 140

Obr. 16 Kolektiv autorů: Slovenský ľudový textil, stať Kroje, OSVETA, Martin 1957, ISBN 30209-5-418, příloha fot. č. 14

Obr. 17 Kolektiv autorů: Slovenský ľudový textil, stať Kroje, OSVETA, Martin 1957, ISBN 30209-5-418, příloha fot. č. 10

Obr. 18

http://files.krpceopasky.sk/system_preview_detail_200000010-a7d2aa7f55-public/001_9448.jpg

Obr. 19 http://img.blesk.cz/img/1/gallery/347221_.jpg

Obr. 20

http://files.krpceopasky.sk/system_preview_detail_200000053-5655457519-public/opasky%20%208.JPG

Obr. 21

<http://www.uluv.sk/resize/domain/b6/files/materialy/koza/kapsa-polovnicka/p1010100.jpg?w=640&h=480&wmark>

Obr. 22 http://livinghistory.cz/sites/default/files/oldlh/melkel2006_04_12/krpce01.JPG

http://livinghistory.cz/sites/default/files/oldlh/melkel2006_04_12/krpce03.JPG

<http://www.esbirky.cz/en/institution/national-museum/historicalmuseum/ethnographic-collections/collection-of-traditional-costume/krpce-muzske-kozene/>

Obr. 23 <http://www.tradice-remesla.cz/images/bigimg/1-1222353396.jpg>

Obr. 24 <http://www.dvorana.cz/costumes/img/041s.jpg>

Obr. 25

<http://www.vmp.cz/cs/odborna-cinnost/tradicni-rukodelna-vyroba/fotogalerie-rekonstrukce/>

Obr. 26

http://livinghistory.cz/sites/default/files/oldlh/begbie2005_12_06/pleteni_4.jpg

